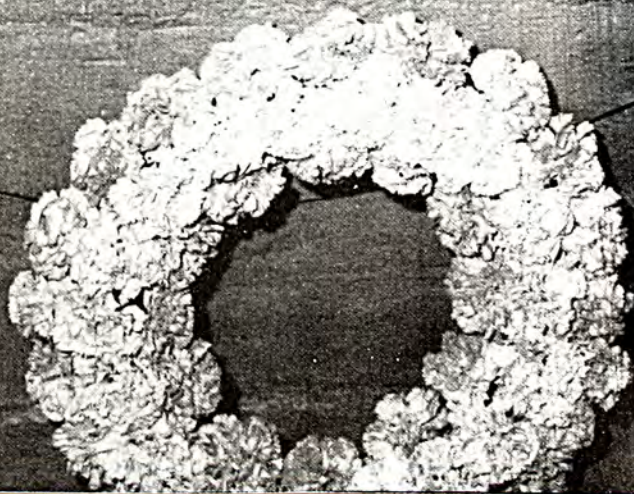

ΤΑ ΣΚΟΤΩΣΑΝ ΟΙ ΝΑΖΙ ΣΤΑ ΚΡΕΜΑΤΟΡΙΑ ΗΤΑΝ 13.000 ΕΛΛΗΝΟΠΟΥΛΑ ΕΒΡΑΙΟΠΑΙΔΑ

ΓΙΑ ΤΗΝ ΤΡΥΦΕΡΗ ΚΑΙ ΤΡΑΓΙΚΗ ΘΥΜΗΣΗ ΤΟΥΣ
ΟΙ ΕΛΛΗΝΟΕΒΡΑΙΕΣ ΜΗΤΕΡΕΣ
ΣΥΝΕΒΑΛΑΝ ΣΤΗΝ ΚΑΤΑΣΚΕΥΗ
ΤΩΝ ΠΑΙΧΝΙΔΙΩΝ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΟΤΟΠΟΥ

ΜΗΝΥΜΑ ΖΩΗΣ ΚΙ ΕΛΠΙΔΟΣ

ΠΡΙΝ ΛΙΓΟ καιρό έγκαινιάστηκε στην όδο Πάφου τής 'Αθήνας ένας παιδότοπος. Ένας παιδότοπος μέ πολύ παρελθόν καί μέ πολύ μέλλον.

ΜΕ ΠΑΡΕΛΘΟΝ, γιατί σ' αυτόν ύπάρχει αφιερωματική πλάκα γιά τά 13.000 Έλληνόπουλα Έβραιόπουλα, πού χάθηκαν στά ναζιστικά στρατόπεδα. Μέ μέλλον, γιατί σ' αυτόν παίζουν παιδιά, πού αύριο θά εΐναι ή φωνή καί ή δύναμις τής Ελλάδος.

ΣΤΑ ΕΓΚΑΙΝΙΑ, παρέστησαν εκπρόσωποι από τήν ελληνική 'Ορθόδοξη Έκκλησία, τήν Πολιτεία, τήν Τοπική Αυτόδιοίκηση, τά κόμματα, τόν πνευματικό κόσμο κ.ά. 'Απέστειλε ειδικό μήνυμα ό πρωθυπουργός τής χώρας. Όλοι αυτοί οί εκπρόσωποι τής ήγεσίας τής Ελλάδος, μαζί μέ τόν πρέσβυ τής Δυτικής Γερμανίας καί τόν διπλωματικό αντιπρόσωπο του 'Ισραήλ, ήλθαν γιά νά τιμήσουν τήν ιερή μνήμη άθώων παιδιών - θυμάτων τής μισαλλοδοξίας.

ΑΥΤΗ Η ΠΑΝΗΓΥΡΙΚΗ παρουσία άποτελεΐ μία ακόμη άπόδειξη, πρόσφατη, γιά τό ότι ή ήγεσία τής χώρας δέν λησμονεί τούς πολίτες πού χάθηκαν άδικα, μάρτυρες ενός άγριου φυλετικού καί θρησκευτικού διωγμού. Δείχνει, όμως, άκόμη αυτή ή παρουσία καί τό δρόμο τής όφειλΐς σ' άλλους παράγοντες, πού τόν έχουν ξεχάσει. Ό Δήμος Θεσσαλονίκης, π.χ., εΐναι πάντα όφειλέτης στή μνήμη τών 54.000 συμπολιτών του, πού έξοντώθηκαν άπάνθρωπα, χωρίς νά τιμηθοΐν από τήν πόλη πού τούς άνέθρεψε καί πού κι εκείνοι ύπηρέτησαν καί, στό μέτρο τών δυνάμεών τους, άνέδειξαν.

ΑΣ ΕΛΠΙΣΟΥΜΕ ότι ό παιδότοπος, πού εΐναι ένα μήνυμα ζωΐς, θά γίνη κι ένα μήνυμα έκπληρώσεως τών έκκρεμών ύποχρεώσεων μέσα σ' ένα αισιόδοξο, περισσότερο ανθρώπινο καί εΐρηνικό κόσμο.

Ένας παιδότοπος - μνήμη γιά τά 13.000 Έβραιόπουλα πού χάθηκαν

Μέ συρροή πλήθους κόσμου έγιναν στίς 29 'Ιουνίου 1981 τά έγκαίνια του παιδότοπου τής όδοϋ Πάφου, τής 'Αθήνας, στή δημιουργία του όποιου συνέβαλαν οι Κυρίες τής 'Ισραηλιτικής Κοινοτήτος 'Αθηνών. 'Η συμβολή αυτή έγινε, στά πλαίσια του «Έτους του Παιδιοϋ» (1979), γιά νά μνημονευθοϋν τά 13.000 'Ελληνόπουλα Έβραιόπουλα θύματα στο 'Ολοκαϋτωμα.

Κατά τήν τελετή μίλησαν ό ύπουργός Βιομηχανίας καί Ένεργείας κ. Στ. Μάνος, ό δήμαρχος 'Αθηναίων κ. Δ. Μπέης καί ή κ. Ρ. Άσσέρ, έκ μέρους τών Έβραίων γυναικών.

Παρέστησαν, μεταξύ άλλων, εκπρόσωπος του 'Αρχιεπισκόπου 'Αθηνών, ό πρέσβης τής Δυτικής Γερμανίας κ. Χέλμουτ Ζίγκριστ, ό διπλωματικός αντιπρόσωπος του 'Ισραήλ κ. Νισσήμ Γιαίς, ό πρόεδρος του ΚΟΔΗΣΟ κ. Γ. Πεσμαζόγλου, οι βουλευτές κ. Κ. Άλαβάνος καί Ν. Κράτσας, ό κ. Χ. Πρωτόπαπας κ.ά.

Ό λόγος του ύπουργού Βιομηχανίας κ. Στ. Μάνου

Στό λόγο του ό ύπουργός Βιομηχανίας καί Ένεργείας κ. Στ. Μάνος είπε:

«Μέ μεγάλη χαρά δέχτηκα τήν πρόσκλησή σας νά μιλήσω στά έγκαίνια του παιδότοπου αυτού.

Ός ύφυπουργός Δημοσίων Έργων στήν άρχή καί ως ύπουργός Χωροταξίας μετά άφιέρωσα ένα μέρος τής

δραστηριότητάς μου σ' ένα πρόγραμμα δημιουργίας παιδότοπων σέ όλες τς γειτονίες τής πρωτεύουσας.

Είναι χιλιοειπωμένη αλήθεια ότι ή 'Αθήνα, όπως είναι σήμερα, είναι ένα «λάθος» που έγινε από έμας τούς μεγαλύτερους, είναι ή πόλη του τσιμέντου καί τής ασφάλτου, πόλη τής ασφυξίας καί του άδιαχώρητου, πόλη του νέφους. Τό γιατί είναι έτσι δεν χρειάζεται νά τό πούμε σήμερα. Γεγονός είναι ότι

αυτή είναι ή πραγματικότητα. Άφού έγινε τό κακό, τότε τό συνειδητοποιήσαμε. Καί είναι χρήσιμο νά συνειδητοποιούμε σήμερα ότι αν δεν κάνουμε κάτι τώρα, ή κατάσταση θά γίνει πολύ χειρότερη.

Στήν πόλη αυτή, όπου εξαφανίστηκε τό πράσινο καί οι δρόμοι έγιναν επικίνδυνοι, πρώτα θύματα είναι τά παιδιά, τά παιδιά που άναγκαστικά ζούν φυλακισμένα σ' ένα τσιμεντένιο διαμέρισμα. Στά παιδιά, λοιπόν, πρέπει νά δώσουμε χώρο, τό ζωτικό χώρο που τούς στερήσαμε, γιά νά μπορούν νά παίξουν καί νά συναναστραφούν άλλα παιδιά, κάτω από ασφαλείς συνθήκες.

Ίδανικές λύσεις δεν υπάρχουν, υπάρχουν όμως λύσεις καί άς μήν είναι ίδανικές. Μέχρι σήμερα δίναμε άπόλυτη προτεραιότητα στο αυτοκίνητο, στήν κυκλοφορία του, στή στάθμευσή του καί, ανάλογα μέ τήν προτεραιότητα αυτή, του διαθέταμε τούς λίγους ελεύθερους χώρους. Τήν προτεραιότητα αυτή προσπάθησα ως ύφυπουργός Οίκισμου νά αλλάξω παίρνοντας, από τό αυτοκίνητο κυρίως, χώρους γιά νά τούς δώσω στά παιδιά. Δόθηκε μέ τόν τρόπο αυτό χώρος γιά τή δημιουργία τρια-

**Ενας παιδότοπος
εις μνήμην ...**
Νέα (28.6.81)

Νέα (28.6.81)

ΕΙΣ ΜΝΗΜΗΝ Νέα (28.6.81)

"Ενας παιδότοπος - μνήμη για τα 13.000 Έβραίοπουλα που χάθηκαν"

Στην άμνηση του δ.κ. Μόσκη στις 28.6.81 οι κοινότητες των Εβραίων της Αθήνας έκλεισαν το μάτι στο παρελθόν με την ίδρυση του παιδοτόπου "Ενας παιδότοπος - μνήμη για τα 13.000 Έβραίοπουλα που χάθηκαν".

[illegible]

Κατά την τελευταία μέρα και έναρξης Περιφερειακής
Ενότητας, ο Στ. Μόσχος, Περιφερειάρχης Αθηνών
και Έντιμος, μεταξύ άλλων, εκπαιδευτική
Παροχή, από το πρόβλημα, ο οποίος
και Χρήστη, Αποστολή, ο οποίος
στο Ιστον, ο οποίος, ο οποίος
ΣΟ, ο οποίος, ο οποίος
Σ. Χ. Προσφορά, ο οποίος
Σ. Χ. Προσφορά, ο οποίος

[illegible]

Μεσημβρινή (17.81)

Μεσημβρινή (1.7.81)

'Εβραιοπαίδων θυμάτων των
 Γερμανικῶν Στρατοπέδων
 Ἡπειρωτικός Ἀγὼν Ἰωαννίνων (8.7.81)

αίδων θούρα
ικῶν Στρατοπέδω
Ἡπειρωτικός Ἀγών Ἰωαννίνων (8.7.81)

Βραδυνή (14.7.81)

Μόνο έγκληματίες
σκοτώνουν παιδιά

[illegible]

Για 13.000 αγγελούδια

[illegible]

ΕΛΛΑΣ ΠΑΙΔΟΤΟΥΣ ΑΦΗΡΕΜΕΝΟΣ ΣΤΗΝ ΚΙΝΗΜΑ
13.000 ΕΛΛΗΝΟΦΥΛΑΚ- ΕΒΡΑΙΟΦΥΛΑΚ
Πρωίος Τύπος Δράμας (21.7.81)

LEYA NAFNGSTA

[illegible]

Ἀπογευματινή (17.7.81)

«Έτσι έχασα τό παιδί μου
στά ναζιστικά στρατόπεδα»

Τό παιδί !

κοσίων περίπου παιδότοπων στήν πρωτεύουσα.

Θά ήταν παράλειψή μου στο σημείο αυτό άν δέν ανέφερα ότι στήν προσπάθεια αυτή, παρά τίς διαφορές πού κατά καιρούς μās χωρίζουν, ό δήμαρχος τής 'Αθήνας υπήρξε συμπαραστάτης, όπως στάθηκε συμπαραστάτης σ' όλες τίς προσπάθειες εξυγιάνσεως τής πρωτεύουσας.

Η πραγματοποίηση του παιδότοπου τής οδού Πάφου οφείλεται στήν πρωτοβουλία καί τή δραστηριότητα των κυριών τής 'Ισραηλιτικής Κοινότητας 'Αθηνών πού διάλεξαν μία από τίς πιά πυκνοκατοικημένες περιοχές τής 'Αθήνας καί διέθεσαν μεγάλο τμήμα τής δαπάνης γιά τή διαμόρφωσή του. Δείγμα αυτό τής πιά εύγενικής καί χρήσιμης ιδιωτικής πρωτοβουλίας.

Ο παιδότοπος αυτός έγινε γιά νά θυμόμαστε ότι 13.000 'Ελληνόπουλα έβραϊκής καταγωγής θυσιάστηκαν στόν πόλεμο, στό πιά βάρβαρο 'Ολοκαύτωμα πού γνώρισε ή ιστορία. 'Ας θυμούνται οί μεγαλύτεροι σέ τί φρικαλεότητες μπορούν νά οδηγηθούν οί λαοί όταν λησμονούν νά κρατούν ζωντανή τή Δημοκρατία στόν τόπο τους.

Κυρίες τής 'Ισραηλιτικής Κοινότητας Σās εύχαριστούμε γιά όσα μās θυμήσατε, πού έλπίζω ότι δέν θά άφήσουμε ποτέ νά ξανασυμβούν».

Η προσφώνηση του δημάρχου κ. Δ. Μπέη

Πρίν άποκαλύψει τήν άναμνηστική πλάκα ό δήμαρχος 'Αθηναίων κ. Δ. Μπέης είπε:

«Σ' αυτή τή σεμνή τελετή, συγκεντρωθήκαμε σήμερα γιά νά θυμηθούμε. Καί φεύγοντας από έδώ ή πλάκα αυτή, τοῦτο τό σημαντικό ρόλο θά παίξει. Ένα ρόλο Ιστορικής μνήμης.

Ο θάνατος, ή κτηνωδία, ή άπανθρωπία είναι τό τίμημα πού συνοδεύει τόν πόλεμο, τό φασισμό, τή λογική τής εξόντωσης των λαών, τή μυθοποίηση καί θεοποίηση τής εξουσίας. Ο δικός μας λαός πλήρωσε πολλές φορές στή μακρόχρονη Ιστορία του τοῦτο τό τίμημα.

Όμως άκριβώς έπειδή έχει μνήμη, ζεί, άντρώνεται καί γιγαντώνει. Τά 'Ελληνόπουλα πού σκοτώθηκαν, άνεξάρτητα από καταγωγή καί ταυτότητα, έγραψαν τή δική τους Ιστορία σέ κείνες τίς δύσκολες αλλά καί ήρωικές μέρες.

Κάποιος θά 'πρεπε νά πάρει τήν πρωτοβουλία νά τιμήσει «τό παιδί στήν έθνική μας άντίσταση».

Χρέος τής πολιτείας άπέναντι στήν καρδιά καί τήν έλπίδα πού στέριωναν τά παιδιά στήν κατοχή.

Θερμοί ύποστηρικτές όλων των λαών στόν άγώνα καί τό δικαίωμά τους

Ο ΠΡΩΘΥΠΟΥΡΓΟΣ

Α.Π. ΓΠ 4075

Αθήνα, 23 'Ιουνίου 1981

Κυρία 'Υβέτ Λεών
Μιχαήλ Βόδα 37
Ένταθα Τ.Τ. 110

Αγαπητή Κυρία Λεών,

Θά θεωρούσα ιδιαίτερα εύτυχή τόν έαυτό μου, άν οί άνειλημμένες ύποχρεώσεις από τό πρόγραμμα εργασίας μου μου επέτρεπαν νά ανταποκριθώ στήν εύγενική πρόσκληση των Κυριών τής Κοινότητός σας γιά νά άποτίσω τόν φόρο τιμής τής κοινής μας πατρίδος πρός τά άδά ατά θύματα τής Ναζιστικής παραφροσύνης.

Οί θυσίες των 'Ισραηλιτών καί ιδιαίτερα των παιδιών τους θά συγκλονίζει πάντα τή μνήμη μας καί θά προκαλεϊ τόν άποτροπιασμό των έπομένων γενεών γιά τόν "πολιτισμό" του 20ού αιώνα.

Λυπάμαι, όμως, αλλά, κατά τήν ήμερομηνία τής έκδηλώσεως δυστυχώς θά βρίσκομαι στό Λουξεμβούργο.

Λιοβιβόστε σās παρακαλώ, τήν έκφραση τής βαθιάς προσωπικής μου συμπάθειας πρός τούς Έλληνες 'Ισραηλίτες καί τή διαβεβαίωσή μου ότι ή κοινή μας πατρίδα μέ σεβασμό τιμά τή μνήμη των 'Ελληνόπουλων αυτών.

Φίλικά

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΡΑΛΛΗΣ

Οί επίσημοι στά έγκαίνια του παιδότοπου.

νά έχουν πατρίδα, όποιοι και όπου και νά 'ναι αυτοί, θεωρούμε τό σεβασμό και τήν άναγνώριση τούτου τού δικαιώματος πρωταρχικό καθήκον και ύποχρέωση.

Τό όλοκαύτωμα τών χιλιάδων 'Ελληνόπουλων — 'Εβραϊόπουλων, πού θυσιάστηκαν στήν κατοχή, είναι βαθύ κίνητρο γιά νά αποδεχτούμε τούτη τήν αλήθεια. Είναι σύμβολο πού άπλώνεται πέρα από τίς ιδιαίτερες εθνικές κληρονομίες, γίνεται πανανθρώπινο και παγκόσμιο σύμβολο, πού ή μνήμη όφείλει νά κρατήσει ζωντανό, γιά νά μάς καθοδηγεί στις σημερινές δύσκολες μέρες».

Είς 'Ανάμνησιν...

Σχετικά μέ τήν εκδήλωση, ό γνωστός συγγραφέας κ. Π. Παπαδόουκας έγραψε τό παρακάτω χρονογράφημα στήν «'Ακρόπολι» (1 - 7 - 1981):

«Ένα συγκινητικό και γεμάτο θλίψη και άπορία δίωρο ζήσαμε όσοι βρεθήκαμε προχθές, στις 6 1/2 τό άπόγευμα στόν «παιδότοπο» τής μικρής πλατείας τής όδου Πάφου, στόν 'Αγιο Νικόλαο 'Αχαρνών. Έκεί μάς έφερε μία πρόσκληση τών Κυριών τής 'Ισραηλιτικής Κοινότητας 'Αθηνών, γιά τήν άναμνηστική τελετή πού είχε όργανωθεί. 'Αφιερωμένη στή μνήμη τών 13 χιλιάδων 'Ελληνοπαίδων, έβραϊκής καταγωγής, πού έχασαν τή ζωή τους στά ναζιστικά στρατόπεδα — στό όλοκαύτωμα τών κρεματορίων.

Στήν άνάμνηση αυτών τών 13 χιλιάδων θυμάτων ενός κτηνώδους παραλογισμού, οι κυρίες τής 'Ισραηλιτικής Κοινότητας συγκέντρωσαν ένα ποσό και μ' αυτό, και μέ τή συνεργασία τού ύπουργού κ. Στ. Μάνου και τού δημάρχου κ. Δ. Μπέη, δημιουργήθηκε ό «παιδότοπος» τής όδου Πάφου.

Η εκδήλωση αυτή, — σημειώνεται στήν πρόσκληση — πού είναι ξένη από όποιαδήποτε σκοπιμότητα, έχει σάν μοναδικό σκοπό νά ξαναφέρει στή μνήμη τή θυσία τών 13.000 άθώων θυμάτων, μέ τήν έλπίδα και τήν εύχή ότι τά παιδιά πού θά παίξουν σ' αυτό τό χώρο δέν θά αντιμετώπισουν ποτέ τό φάσμα ενός νέου έξοντωτικού παγκοσμίου πολέμου.

Προηγήθηκε ή θρησκευτική τελετή. Κι έπειτα μίλησε ή εκπρόσωπος τών κυριών τής Κοινότητας κυρία Ρόζα 'Ασέρ — Πάρδο. Μέ λόγια απλά, χωρίς τίς συνηθισμένες σέ τέτοιες περιπτώσεις μεγαλοστομίες, έδωσε συνοπτικά τό δράμα τής έξοντώσεως τού έβραϊκού πληθυσμού τής 'Ελλάδας, σύμφωνα μέ τό πρόγραμμα «τελική λύση» πού είχε σχεδιάσει κι εφαρμόσει ό Χίτλερ μέ τούς συνεργάτες του. «Έξη εκατομ-

Από τά εγκαίνια τού Παιδότοπου.

μύρια 'Εβραίοι πέθαναν στά στρατόπεδα και στούς φούρνους και πέντε εκατομμύρια άλλων φυλών — Χριστιανοί αυτοί. Τό όλον έντεκα. Από τήν 'Ελλάδα οι «ναζί» πήραν συνολικά 77.377. Μέσα σ' αυτούς και τά 13 χιλιάδες παιδιά. Τούς φόρτωναν σέ κλειστά βαγόνια, γιά νά τούς μεταφέρουν στά στρατόπεδα. Έφτά έως έννιά μέρες τοξίδι. Και μόλις έφταναν εκεί, τά παιδιά πρώτα άπ' όλα, κατ' ευθείαν στούς θαλάμους αερίων. Συγκλονιστικές ήταν οι σκηνές πού ανέφερε ή κυρία 'Ασέρ: Τά μικρά παιδιά ήταν άνήσυχα, καθώς τά οδηγούσαν σ' αυτούς τούς θαλάμους. Σάν νά είχαν ένα κακό προαίσθημα. 'Αλλά οι γονείς πού πήγαιναν μαζί τους και πού ήζεραν τή μοίρα τους, τά καθησύχαζαν. Κι έτσι τά παιδιά έμπαιναν παίζοντας και γελώντας. Γιά νά μή βγούν από κεί μέσα. Έκλειναν οι πόρτες, άνοιγαν από τήν όροφή οι κρουνοί μέ τά χημικά αέρια και όλα τελείωναν σέ λίγα λεπτά τής ώρας. Λίγοι γύρισαν ζωντανοί από κείνα τά στρατόπεδα τού θανάτου. Γλύτωσαν σάν από θαύμα. Και επέστρεψαν manάδες χωρίς τά παιδιά τους. Ζούν άκόμα, έπειτα από 37 χρόνια, κι έχουν νά λένε και νά κλαίνε.

Στήν προχθεσινή συγκινητική τελετή, μίλησαν άκόμη ό κ. Μάνος και ό κ. Μπέης. Ό δήμαρχος απέκάλυψε τήν άναμνηστική πλάκα πού στήθηκε στή μέση τού παιδότοπου, ό 'Εθνικός Ύμνος έκλεισε τήν εκδήλωση και ό χώρος παραδόθηκε στά παιδιά. Και όλοι

όσοι φεύγαμε, νοιώθαμε τήν καρδιά μας φορτωμένη μέ βαριά συναισθήματα και τή σκέψη μας μέ τήν άπορία, πού σημείωσα στήν άρχή:

— Πώς μπορεί νά έχει γίνει τέτοιο έγκλημα; Τό χειρότερο πού γράφτηκε στήν Ιστορία τής ανθρωπότητας;

Κανένας άνθρωπος δέν είναι υπεύθυνος γιά τήν καταγωγή του, γιά τήν εθνικότητά του, γιά τή θρησκεία του. 'Αλλοι παράγοντες καθορίζουν αυτά τά στοιχεία. Ό ένας γεννιέται λευκός, ό άλλος μαύρος, ό άλλος κίτρινος. Χριστιανός, 'Εβραίος, Μωαμεθανός, Βουδιστής. Χρώμα, γλώσσα, πίστη. Τά κληρονομεί από τούς γονείς του κι αυτός θά τά μεταβιβάσει στά παιδιά του. Είναι λόγος αυτός νά έξοντώνεται μία φυλή από μία άλλη; Όλοι οι άνθρωποι τέκνα τού Θεού είμαστε και όπως θέλει κανείς τόν πιστεύει. Ή όπως έμαθε νά τόν πιστεύει.

'Αγριότητες και σφαγές έχουν γίνει πολλές στή διαδρομή τών αιώνων. 'Αλλά σέ περιόδους πολέμου και έπαναστάσεων, στήν έξαψη τής στιγμής, όταν άπελευθερώνονται τά πρωτόγονα ένστικτα τού ανθρώπου. Όμως προγραμματισμένη έξόντωση έν ψυχρώ και μέ τή συμβολή τής έπιστήμης, σάν αυτή πού έγινε συστηματικά σέ κείνα τά στρατόπεδα συγκεντρώσεως, είναι ή πρώτη πού άναφέρεται στήν Ιστορία. 'Ας εύχηθούμε νά είναι και ή τελευταία».

Τά βασικά διδάγματα του Ιουδαϊσμού

Καθώς άπενίζουμε την έπέρχόμενη περίοδο των Γιαμίμ Νοραείμ, τίς σημαντικότερες και ιερότερες μέρες του έορτολαγίου μας, κατά τή διάρκεια των οποίων θά προβούμε στην καθιερωμένη έτήσια ήθική λογοδοσία, Χεσπρόν Ανέφες, των πράξεων και των έπιτευγμάτων μας του άπέρχόμενου έτους, κρίνουμε σκόπιμο νά έπαναφέρουμε στην μνήμη μας και νά διατυπώσουμε τίς βασικές άρχές του Ιουδαϊσμού, σύμφωνα μέ τίς οποίες θά πρέπει νά καθορίζουμε τό πρόγραμμα τής ζωής μας.

Τί είναι Ιουδαϊσμός

Ο Ιουδαϊσμός είναι ή θρησκεία του Ισραηλτικού λαού. Οι άρχές και οι κανόνες πού τόν διέπουν, άπορρέουν άπό τήν Τορά του Μωυσή, τό κείμενο όπου καταγράφεται ο λόγος του Θεού.

Η Τορά, (πού σημαίνει «καθοδήγηση», «διδασκαλία» και όχι όπως έσφαλμένα άποδίδεται «νόμος»), δίδάσκει ότι υπάρχει ένας Θεός, Δημιουργός του κόσμου και Πατέρας όλων και ότι όλοι οι άνθρωποι είναι ίσοι. Η Τορά διακηρύσσει ότι ο Θεός εξέλεξε* τόν Ισραηλτικό λαό νά καταστεί ένα «βασιλείο ιερέων και ένα άγιο έθνος» γιά νά διδάξει και νά διαδώσει στον κόσμο όλο τήν αλήθεια, τή δικαιοσύνη και τήν αγάπη. Γιά νά μπορέσουν οι Ισραηλίτες νά έκπληρώσουν τούτη τήν ύψηλή άποστολή, τούς ύποδεικνύεται στην Τορά ένας τρόπος ζωής και ένας κανόνας θρησκευτικής και κοινωνικής συμπεριφοράς.

Ός έκ τούτου, ή ίδια νομοθεσία πού διδάσκει τόν Ισραηλίτη νά τηρεί τό Σάββατο, τόν καλεί νά θέσει κατά μέρος τό ένα δέκατο των έσόδων του, Μασσέρ, γιά τήν ένίσχυση των φτωχών· του ύπαγορεύει τήν τήρηση των δαιτητικών νόμων και τήν ύποχρέωσή του νά εργάζεται νά νά μεριμνά γιά τό καλό των συνανθρώπων του· τόν καλεί νά νηστεύει τήν Ημέρα του Έξιλασμού και νά άγωνισθεί ύπέρ των μη-προνομιούχων· νά μεριμνά και νά φροντίζει γιά τήν άνοικοδόμηση του Έρετς Ισραέλ και νά προάγει τήν εύτυχία και τήν εύδαιμονία τής χώρας τής οποίας είναι πολίτης· νά μην περπατήσει είς τās όδούς των έθνικών ούτε νά αντίγράψει τίς συνήθειες των είδωλολατρών, αλλά και νά αγαπά τόν κάθε συνάνθρωπό του σαν τόν εαυτό του.

Τά καθήκοντα και οι ύποχρεώσεις του Ισραηλίτη διαιρούνται σέ δύο κατηγορίες: εκείνες πού άφορούν τίς σχέσεις του άτόμου πρός τό Θεό, και εκείνες πού άφορούν τίς σχέσεις του άτόμου πρός τό συνάνθρωπο. Η φράση του Δευτερονόμιου (13:19): «νά πράττης τό άρεστόν ένώπιον Κυρίου», άποτελεί τήν κατευθυντήρια γραμμή γιά άμφότερες τίς κατηγορίες των καθηκόντων του. Ο Ιουδαϊσμός καλεί τόν Ισραηλίτη νά έχει σαν στόχο των πράξεών του, τήν τελειότητα.

Ο Ισραηλίτης γνωρίζει πώς τό γεγονός ότι άνήκει στον έκλεγμένο λαό δέν του προσδίδει κανένα προνόμιο, όσο ύποχρεώσεις καί. Αυτό τό έκλεγμένο έθνος θά πρέπει νά διατηρηθεί ξεχωριστό και καθαγιασμένο, γιά νά φέρει σέ πέρας τήν άποστολή του. Γιά τούτο ή Τορά έπιμένει στην τήρηση των ξεχωριστών και ιδιότυπων θρησκευτικών κανόνων τής. Η έβραϊκή γλώσσα, οι προσευχές μας, οι δαιτητικοί νόμοι, ή έβδομη μέρα του Σαββάτου — όλα αυτά δέν άποτελούν παρά προστατευτικά μέτρα κατά τής άφομοιώσεως.

Τό σάλπισμα του Σοφάρ, μπροστά άπό τό Δυτικό Τείχος.

Η βάση του Ιουδαϊσμού

Ο Ιουδαϊσμός διδάσκει ότι ή ζωή πάνω στην γή είναι ένα Θεό-δοτο δώρο και, συνεπώς, κάτι καλό. Ότι ο άνθρωπος είναι σέ θέση νά κατορθώσει ύψηλά και λαμπρά έπιτεύγματα. Ότι μεταξύ του άτόμου και του Δημιουργού δέν μεσολαβεί κανένας και ότι οι πύλες του ούρανού παραμένουν πάντοτε άνοιχτές γιά όποιον έπιθυμεί νά τίς διαβεί.

Ο Ιουδαϊσμός στηρίζεται τόσο στην πίστη όσο και στην πρακτική έφαρμογή των έντολών του. Καθήκον του Ισραηλίτη είναι νά καθοδηγεί τούς άλλους, μέσω των δικών του παραδειγμάτων. Γι' αυτό και μόνον εκλέχθηκε. Στην έκπληρωση αυτής τής άποστολής άνακαλύπτουμε τό raison d' être τής ύπάρξεως του Ισραήλ σαν έθνους και σαν θρησκείας. Αιώνιος καθοδηγητής μας είναι ο λόγος του Κυρίου, όπως αυτός εκφράζεται μέσα άπό τίς σελίδες τής έβραϊκής Βίβλου.

Η Άγια Βίβλος του Ισραήλ, Τα Νάχ, άπαρτίζεται άπό είκοσιτέσσερα βιβλία, τά όποια διαιρούνται σέ τρεις κατηγορίες:

- Τορά — ή Πεντάτευχος ή τά Πέντε βιβλία του Μωυσέως.
- Νεσιήμ — οι Προφήτες· στην κυριολεξία, οι Κήρυκες του Θεικού λόγου.
- Κετουβίμ — Ιερές Γραφές.

Η Βίβλος περιέχει Ιστορία (άπό τή Δημιουργία μέχρι τήν έποχή του δεύτερου Ναού), νόμους (ιδιαίτερα ή Πεντάτευχος), ύμνους, προφητείες (δηλ. τούς λόγους και τίς βιογραφίες των άγγελιαφόρων του Θεού) και, τέλος, ρητά, γνωμικά και άποφθέγματα των Σοφών (Παροιμίες, Εκκλησιαστής, Ίώβ).

Τό ιουδαϊκό Δίκαιο

Η Ιουδαϊκή νομοθεσία άποτελεί μία σύνθεση γραπτών και προφορικών νόμων. Οι μέν πρώτοι περιέχονται στην Πεντάτευχο, οι δε δεύτεροι μεταβιβάζονται μέσω του προφορικού λόγου

ἀπὸ τῆς μιᾶς γενιᾶς στὴν ἄλλη. Ὁ Ὁ Μωυσῆς ἔλαβε τὸν Νόμον ἐπὶ τοῦ Σινᾶ καὶ παρέδωκε αὐτὸν εἰς τὸν Ἰησοῦν, καὶ ὁ Ἰησοῦς εἰς τοὺς πρεσβυτέρους, καὶ οἱ πρεσβύτεροι εἰς τοὺς προφῆτας, καὶ οἱ προφῆται παρέδωκαν αὐτὸν εἰς τοὺς ἄνδρας τῆς Μεγάλης Συνάγωγης». (Μισνά, Περκέ ΑΒΩΤ, 1:1).

Μὲ τὴν διασπορά τοῦ Ἰσραὴλ διαφάνηκε ὁ κίνδυνος νὰ ξεχασθῇ καὶ νὰ χαθεῖ ὅλη αὐτὴ ἡ προφητικὴ παράδοση. Ὁ ραββίνος Γεουδᾶ Ανασσί (200 κ.π.). συνέλεξε καὶ ταξινόμησε ὅλη αὐτὴ τὴ νομοθεσίαν στὸ ἔργο τῆς Μισνά, τὸν πρῶτον κανόνα τῆς ἰουδαϊκῆς νομοθεσίας. Ὅπως συμβαίνει μὲ κάθε νομοθεσίαν, ὁ νόμος αὐτὸς δὲν ἔμεινε στατικὸς ἀλλὰ ἐξελίχθηκε. Οἱ νόμοι τῆς Μισνά ἐπεξηγήθηκαν καὶ σχολιάσθηκαν ἐπὶ μακρὸν στίς τότε ἰουδαϊκῆς Ἀκαδημίας τῆς Παλαιστίνης καὶ τῆς Βαβυλωνίας· τὸ δὲ περιεχόμενον ὧτων αὐτῶν τῶν διαλογικῶν συζητήσεων διασώζεται στὸ μετέπειτα συνταχθέν κείμενον τῆς Γκεμαρά.

Περὶ τὸ 400 κ.π. στὴν Παλαιστίνη, καὶ περὶ τὸ 500 κ.π. στὴ Βαβυλωνίαν, τὸ κείμενον τῆς Μισνά καὶ τῆς Γκεμαρά ἐκδόθηκαν ὑπὸ τῶν ἐνιαῖα μορφῇ μιᾶς μεγάλης ἐγκυκλοπαίδειας, τὸ Ταλμούδ. Τὸ Ταλμούδ ἀποτελεῖ μιὰ ἐπιτομὴ τῆς ἐν γένει ἰουδαϊκῆς ἐπιστημολογίας καὶ λαογραφίας διότι, ἐκτὸς ἀπὸ νόμους καὶ κανόνες δικαίου, περιέχει γνῶμικὰ, παραβολὰς καὶ θρύλους ποὺ διαδόθηκαν, καθόλη τῇ διάρκειᾳ τῶν αἰώνων ἀπὸ τοὺς σοφοὺς, τοὺς διδασκάλους καὶ τοὺς σχολιαστὰς τῆς πεντατευχικῆς νομοθεσίας.

Τὸ Ἀνώτατον Δικαστήριον — Σανεδρίν — τῆς Ἱερουσαλὴμ ἦταν ἡ ἀνώτερη Ἀρχὴ ποὺ ἐπιλαμβανόταν καὶ ἀποφάσισε σχετικὰ μὲ τὰ θέματα τῆς ἰουδαϊκῆς νομοθεσίας. Ἀργότερα, μετὰ τὴν κατάρτησιν τοῦ Σανεδρίν, ἀναπτύχθηκε ὁ Θεσμός τοῦ Μουσμαχ, τοῦ διπλωματοῦχου ραββίνου ὁ ὁποῖος, μέχρι καὶ τῆς σημερινῆς ἐποχῆς, ἀντιπροσωπεύει τὸν κατὰ τόπους διδάσκαλον καὶ ἐρμηνευτὴ τοῦ ἰουδαϊκοῦ νόμου καὶ τὸν κατ' ἐξοχὴν ἐφαρμοστή τῶν ἰουδαϊκῶν κανόνων δικαίου, λαμβάνοντας πάντοτε ὑπ' ὄψιν καὶ τίς μεταβαλλόμενες συνθήκες τῆς ζωῆς.

Ἐνα βασικὸ στοιχεῖο τοῦ ἰουδαϊσμοῦ εἶναι ἡ ἐμφαση μὲ τὴν ὁποία τονίζει τὴν ἀποφυγὴν τῆς παρανομίας ἢ ἁμαρτίας, παρὰ τὴ συγχώρεσιν τῶν ἀδικημάτων ποὺ διαπράχθηκαν. Ὡς ἐκ τούτου, κατὰ τὴν διάρκειαν τῶν αἰώνων καὶ ἀνάλογα μὲ τίς ἀνάγκας τῶν περιστάσεων, ἀνεγέρθηκαν πολλοὶ ἀπαγορευτικοὶ «φρόχτες» γύρω ἀπὸ τίς ἐντολὰς τῆς Τορά, ποὺ ἀπέβλεπαν στὴν ἀπομάκρυνσιν τῶν πιθανοτήτων παραβάσεως κάποιας ἐντολῆς ἀπὸ τοὺς πιστοὺς. Ἔτσι ἐξηγῶνται οἱ πολυάριθμοι κανονισμοὶ καὶ διατάξεις ποὺ ἐπισωρεύθηκαν μέσα στὴν ἰουδαϊκὴ νομοθεσίαν.

Τὸ κλεισιμὸ τοῦ Ταλμούδ δὲν ἀποτελεσε, βέβαια, τὸ τέλος τῆς ἀναπτύξεως τοῦ ἰουδαϊκοῦ δικαίου. Ὁ Μαϊμονίδης (12ο αἰῶνα) συνέταξε τὴ Μισνέ Τορά, ἕνα σπουδαῖο ἔργο συστηματικῆς ταξινομήσεως τῶν νόμων καὶ τῶν κανόνων τοῦ Ταλμούδ. Ὁ ραββίνος Ἰωσήφ Κάρο (16ο αἰῶνα), ὅμως ὑπῆρξε ἐκεῖνος ποὺ συνέταξε ἕναν πραγματικὸν κώδικα τῆς ἰουδαϊκῆς νομοθεσίας, τὸ Σουλάχν Αρσούχ. Μέχρι καὶ σήμερον, τὸ ἔργο αὐτὸ ἀποτελεῖ τὸν ἐπίσημον ἰουδαϊκὸν κώδικα.

Ἡ μέθοδος τοῦ Ἰουδαϊσμοῦ

Ἐπειδὴ οἱ ἄνθρωποι ἔχουν τὴν τάσιν νὰ υλοθετοῦν μὲν εὐκόλως κάποιο ἰδανικὸ ἀλλὰ πολὺ δύσκολον νὰ τὸ ἐφαρμόζουν στὴν καθημερινὴν ζωὴ τους, ἔρχεται ἡ Τορά καὶ μᾶς ὑποδεικνύει τὸν τρόπο μὲσω τῶν Μισνάδ, τῶν ῥαββευτικῶν καὶ ἔμπρακτων ἐπιταγῶν τῆς. Γιὰ νὰ ἀφομοιώσει καὶ νὰ ἐνστερνισθῇ πλήρως ὁ ἄνθρωπος ἕνα ἰδανικόν, ἔχει ἀνάγκη κάποιας παραστατικῆς ἢ συμβολικῆς εἰκόνας ἢ πράξεως.

Ἔτσι π.χ. τὸ καθῆκον τοῦ Ἰσραηλῆτι νὰ ἀναζητᾷ πάντοτε τὸ δίκαιον καὶ νὰ ἐνεργεῖ ὀρθά, ἐρχονται νὰ τοῦ τὸ ὑπενθυμίσουν τὰ Τεφιλίν, ποὺ ὁ κάθε πιστὸς Ἰσραηλῆτης φορᾷ καθημερινῶς κατὰ τὴν πρωϊνὴν προσευχὴν. Τὰ Τεφιλίν φέρονται, τὸ μὲν ἐνὰ ἐπὶ τῆς κεφαλῆς, τῆς ἑδρας τῆς σκέψεως καὶ ἀντίκρου τῆς καρδίης, τῆς ἑδρας τῶν συναισθημάτων, τὸ δὲ ἄλλο ἐπὶ τῆς χειρὸς, τοῦ ὄργανου τῆς δράσεως, γιὰ νὰ μᾶς ὑπενθυμίσουν πῶς ἡ σκέψις, τὰ συναισθήματα καὶ ἡ δραστηριότητά μας θὰ πρέπει νὰ συμφωνοῦν πάντοτε μὲ τὸ μήνυμα τῆς μικρῆς περγαμνῆς ποὺ περιέχεται μέσα σ' αὐτά: «Καὶ θέλεις ἀγαπᾶ Κύριον τὸν Θεόν σου ἐξ ὅλης τῆς καρδίας σου, καὶ ἐξ ὅλης τῆς ψυχῆς σου, καὶ ἐξ ὅλης τῆς δυνάμεώς σου», (Δευ. 6:4). Ἐκφράζουμε δὲ τὴν ἀγάπην μας πρὸς

Ἐκεῖνον ποὺ μᾶς δίδαξε κανόνες εὐθύτητας καὶ ἀγάπης τηρώντας τὸν δίκον Του νόμον τῆς ἀγάπης καὶ τῆς δικαιοσύνης.

Ὅταν καλυπτόμαστε μὲ τὸ Ταλέτ, τὸ τετραγωνισμένον σάλι μὲ τὰ κράσπεδα, μᾶς ἐρχεται στὸ νοῦ ἡ πεντατευχικὴ ὑπαγόρευσις: «Διὰ νὰ βλέπετε αὐτὰ καὶ νὰ ἐνθυμῆσθε πάσας τὰς ἐντολὰς τοῦ Κυρίου, καὶ νὰ ἐκτελεῖτε αὐτάς», (Αρ. 15:39). Παρομοίως, ἡ τοποθέτησις τῆς Μεζουζᾶ ἐπὶ τῶν θυρῶν τῆς κατοικίας μας, ἀποτελεῖ ἕνα σύμβολον τῆς ἐμπιστοσύνης στὸν Θεὸ καὶ τῆς ἀποφασιστικότητάς μας νὰ βαδίσουμε στὴ ζωὴ καὶ νὰ οἰκοδομήσουμε τίς οικίας μας σύμφωνα μὲ τίς ἐντολὰς τοῦ Κυρίου. Τὸ ἄναμμα ἀπὸ τὴν οἰκοδόμησιν τῶν κεριῶν τοῦ Σαμπάτ καὶ τῶν ἑορτῶν, συμβολίζει τὴν προσήλωση τῆς οἰκογενείας μας στὸ Αἰώνιον Φῶς τοῦ Ἰουδαϊσμοῦ καὶ τίς πνευματικὰς ἀξίες τῆς θρησκείας μας. Μέσω τῶν διαφόρων τελετουργιῶν ὁ ἰουδαϊσμός διδάσκει τοὺς πιστοὺς του νὰ εἶναι πάντοτε συνειδητὰ ἐνήμεροι τῶν καθηκόντων καὶ τῆς ἀποστολῆς τους.

Τὸ γεγονός διὰ πολλὰς φορὰς τηροῦνται οἱ τελεταὶ χωρὶς ὁ τηρητὴς νὰ γνωρίζει τίς ἰδέας καὶ τὰ ἰδανικά ποὺ ἀντιπροσωπεύουν, δὲν ἀποτελεῖ ἀπόδειξιν τῆς ξεπερασμένης χρησιμότητάς τους, ἀλλὰ τονίζει τὴν ἀνάγκη γιὰ μελέτην καὶ ἐμβάθυνσιν γύρω ἀπὸ τὸν συμβολισμόν τους. Σκοπὸς τῶν Μισνάδ, τονίζουν οἱ ραββίνοι, εἶναι ὁ ἐξευγενισμὸς τοῦ λαοῦ καὶ ἡ σύσφιξις καὶ συσπείρωσις τῶν μελῶν του. Ἀπὸ τὴν ἄλλην μερίαν οἱ τελεταί, αὐτὲς καθαυτές, δὲν ἀποτελοῦν αὐτοσκοπὸν· εἶναι τὸ μέσον ἐκεῖνο, μὲ τὸ ὁποῖο ὁ ἰουδαϊσμός ἀποκαλύπτεται καὶ μεταδίδει τὰ μηνύματά του. Γιὰ τὴν ἀγνὴν θρησκείαν δὲν ὑπάρχει τίποτε πλεονέκτημα ἀπὸ τὴν τυπολατρείαν.

Ὁ ἀρχαῖος βιβλικὸς Θεσμός τῶν θυσιῶν ἀποτελοῦσε ἕνα σύμβολον τῆς προθυμίας τοῦ Ἰσραηλῆτι νὰ προσφέρει τὸν ἑαυτὸν του, τὴν περιουσίαν του καὶ τὴν ἐνεργητικότητά του στὴν ὑπηρεσίαν τοῦ Θεοῦ. Ὅταν, ὅμως, σὲ κάποια μεταγενέστερη ἐποχῇ παρουσιάσθηκαν ἀνάμεσά στὸν Ἰσραὴλ κάποιοι ἀφελεῖς ἢ ὀρισμένοι ὑποκριταὶ ποὺ πρόσφεραν θυσιάς χωρὶς νὰ διδάσκονται ἀπὸ τὸν συμβολισμόν τους, ξεσηκώθηκαν οἱ προφῆται καὶ διακήρυξαν πῶς τέτοιαις θυσίαις εἶναι ἀνώφελες καὶ δὲν ἀποτελοῦν παρὰ βδέλυγμα, (Ἠσα. 1:11).

Ἐθνικά καὶ οἰκουμενικά στοιχεῖα

Ἐφόσον ὁ ἰουδαϊσμός εἶναι ἡ θρησκεία τοῦ λαοῦ τοῦ Ἰσραὴλ, εἶναι μιὰ θρησκεία μὲ ἐθνικὰ χαρακτηριστικά. Σύμφωνα μὲ τὴν Τορά ὁ Θεὸς ἐξέλεξε τὸν Ἰσραὴλ σάν λαὸν ποὺ νὰ καταστῇ ἕνα βασίλειον ἱερῶν καὶ ἕνα ἅγιον ἔθνος. Ὁ ἰουδαϊσμός, ὅμως, ἔχει καὶ οἰκουμενικά στοιχεῖα. Ὁ οἰκουμενισμὸς τοῦ ἀπορρέει ἀπὸ τὴν ἴδιαν τὴν ἐκλογὴν τοῦ Ἰσραὴλ. Σάν λαὸς — ἱερεὺς ὅλης τῆς ἀνθρωπότητος θὰ πρέπει νὰ καταστῇ, μὲ τίς πράξεις του, παράδειγμα γιὰ ὅλα τὰ ἔθνη γιὰ μιὰ ζωὴ δίκαιη, σύμφωνα μὲ τίς ἐντολὰς τοῦ Κυρίου.

Οἱ ραββίνοι διδάσκουν διὰ τὴν γιὰ τὸν Ἰσραηλῆτι, ὁ ἰουδαϊσμός ἀποτελεῖ τὴν ὁδὸν τῆς σωτηρίας. Ταυτόχρονα, ὅμως, διακηρύσσουν διὰ οἱ δίκαιοι καὶ οἱ καλοὶ ἀπὸ ὅλα τὰ ἔθνη συμμετέχουν στὴν αἰώνια σωτηρίαν. Ἀπὸ αὐτὴ τὴν ἀποψη ὁ ἰουδαϊσμός, ἡ γενέτειρα ὧτων τῶν μονοθεϊστικῶν θρησκειῶν, εἶναι ἡ πλεόν ἀνεκτικὴ θρησκεία. Ποτὲ δὲν διεκδίκησε διὰ κατέχει τὸ μονοπώλιον τῆς θείας εὐνοίας. «Καλῶ τὸν οὐρανὸν καὶ τὴ γῆν γιὰ μάρτυρές μου διὰ εἴτε πρόκειται γιὰ Ἰσραηλῆτιν, εἴτε ἔθνικόν, γιὰ ἄνδρα ἢ γυναῖκα, γιὰ ἐλεύθερον ἄνθρωπον ἢ δοῦλον, μόνον σύμφωνα μὲ τίς πράξεις του κρίνεται τὸ κάθε ἄτομον» — διακήρυξε ἕνας μεγάλος ραββίνος.

Ἐνα ἀπὸ τὰ βασικὰ πιστεύω τοῦ Ἰσραὴλ καὶ ἡ πηγὴ τῆς ἀθάνατης αἰσιοδοξίας του εἶναι ἡ πίστις του στὸν ἐρχομὸν τοῦ Μεσσίαχ, ἐνὸς ἐνδοξοῦ ἀπογόνου τοῦ οἴκου τοῦ Δαυὶδ — κατὰ τὴν παραδοσιακὴν ἀντίληψιν, ἡ ἡ πίστις του στὴ μεσσιανικὴ ἐποχῇ, μιὰ ἀλληγορικὴ ἰδέα — κατὰ τὴν ἀντίληψιν πολλῶν σύγχρονων μελετητῶν — ὅταν ὁ Ἰσραὴλ θὰ γνωρίσει τὴν πλήρη ἀπολύτρωσίν του καὶ ὅλα τὰ ἔθνη τῆς γῆς θὰ μετατρέψουν τὰ ἔξίφην τους σὲ ὕνια καὶ τὰ δόρατα σὲ κλαδευτήρια.

Ἡ Γῆ τοῦ Ἰσραὴλ εἶναι ἡ χώρα τοῦ ἰουδαϊκοῦ παρελθόντος ἀλλὰ καὶ τοῦ ἰουδαϊκοῦ μέλλοντος. Ἡ ἐκπλήρωσις τῆς ἀποκαταστάσεως τοῦ λαοῦ στὴν προγονικὴν κοιτίδα του ἀποτελεῖ γιὰ τὸν Ἰσραὴλ τὴν ἐπαλήθευσιν τῆς προφητικῆς ὑποσχέσεως: «Διότι ἐκ Σιών θέλει ἐξέλθει καὶ λόγος Κυρίου ἐξ Ἱερουσαλήμ», (Ἠσα. 2:3).

Σύμφωνα μὲ τὴν Τορά, στὴν ἀρχὴ ἡ ἱστορία γνωρίζει ἕνα Θεὸν

Τό άναμμα τών Φώτων του Σαμπάτ — έργο του Moritz Oppenheim (1800 — 1882).

καί έναν άνθρωπο πάνω στή γή, τό δημιούργημα Αύτου. Μέ τό πλήρωμα του χρόνου ό 'Ιουδαϊσμός δραματίζεται πάλι έναν κόσμου, όπου όλοι οι λαοί της γής ένωμένοι καί άδελφωμένοι θά συμπορεύονται υπό τή σημαία του Ένός καί Κοινού Δημιουργού.

«Καί έν ταίς έσχάταις ήμέραις τό όρος του οίκου του Κυρίου θέλει στηριχθή επί τής κορυφής των όρέων, Καί ύψωθή υπεράνω των βουνών· Καί λαοί θέλουσι συρρέει εις αυτό. Καί έθνη πολλά θέλουσιν ύπάγει καί είπει, Έλθετε, καί άς αναβώμε εις τό όρος του Κυρίου, Καί εις τόν οίκον του Θεού του 'Ιακώβ· Καί θέλει διδάξει ήμās τās όδούς Αύτου· Διότι έκ Σιών θέλει εξέλθει νόμος, Καί λόγος Κυρίου έξ 'Ιερουσαλήμ. Καί θέλει κρίνει άνάμεσον λαών πολλών, Καί θέλει ελέγξει έθνη ισχυρά, έως εις μακράν· Καί θέλουσι σφυρηλατήσει τās μαχαίρας αυτών διά ύνία, Καί τās λόγχας αυτών διά δρέπανα. Δέν θέλει σηκώσει μάχαιραν έθνος έναντίον έθνους, Ουδέ θέλουσι μάθει πλέον τόν πόλεμον. Καί θέλουσι κάθισθαι έκαστος υπό τήν άμπελον αυτού· Καί δέν θέλει ύπάρχει ό έκφοβών·

Διότι τό στόμα του Κυρίου των δυνάμεων έλάλησε» (Μιχ. 4:1 - 4).

Σημείωση:

* 'Η ιδέα της έκλογής του 'Ισραήλ ή του «περιούσιου λαού» που δίδασκει ή Βίβλος, (καί πού, άργότερα, υιοθετήθηκε από τόν Χριστιανισμό γιά τόν έαυτό του), έχει πολλές φορές παρερμηνευθεί ή υποδηλώνει μιά άπαράδεκτη φυλετική άνωτερότητα, από μέρους των 'Ισραηλιτών, έναντι των άλλων έθνών. Είς ό,τι άφορά τόν 'Ιουδαϊσμό ή ιδέα της έκλογής μέ τήν έννοια μιās κάποιας φυλετικής ύπεροχής είναι τελείως άπαράδεκτη, καθόσον είναι αντίθετη καί έρχεται σέ σύγκρουση μέ τήν άγία καί από όλους άποδεκτή βιβλική διδασκαλία της ισότητος όλων των ανθρώπων. Πολύ δισφωτιστικά επί του προκειμένου είναι τά λόγια του καθηγητού Βιβλικών Έπιστημών του πανεπιστημίου της 'Ιερουσαλήμ, κ. Shemaryahu Talmon: «'Η ιδέα της (έκλογής), όχι σάν δηλωτικό των τελετουργικών καί των λατρευτικών διαφορών αλλά της φυλετικής ύπεροχής, είναι άπορριπτέα, διότι υποδηλώνει τήν άπαράδεκτη άντίληψη της προνομιούχου θέσεως μιās όμάδος ανθρώπων ένώπιον του κοινού Δημιουργού vis - á - vis των άλλων ανθρώπωνων όμάδων».

H. ΣΑΜΠΕΤΑΪ

ΟΙ ΕΒΡΑΙΟΙ ΤΗΣ ΚΑΣΤΟΡΙΑΣ

Συμπληρώνονται 37 χρόνια από τότε που χίλιοι περίπου Έβραιοι συμπολίτες μας άπχθησαν, κατά το 1944, απ' τους Γερμανούς κι οδηγήθηκαν στα διάφορα στρατόπεδα και κρεματόρια της Γερμανίας, όπου βρήκαν μαρτυρικό και τραγικό θάνατο. Απ' αυτούς είναι ζήτημα αν σαράντα κατόρθωσαν να γλυτώσουν.

Ήταν ομολογουμένως ή όμοδική αυτή άπαγωγή τό φοβερότερο δράμα που άντικρύσαμε κατά τήν περίοδο τής έχθρικής κατοχής. Δέν υπάρχει άνθρωπος μ' άνθρώπινα αίσθήματα και καρδιά, που νά μή συμπόνεσε τούς άτυχούς αυτούς συμπολίτες μας, όταν, στοιβαγμένοι στά έφιαλτικά γκριζοπράσινα γερμανικά αυτοκίνητα, οδηγούνταν γιά τόν άργό μά σίγουρο θάνατο...

Οι Καστοριανοί διατηρούμε ζωηρή τήν άνάμνηση τών 'Ισραηλιτών συμπολιτών μας, που υπήρξαν πάντα νομοταγείς και καλοί Έλληνες, φιλήσυχοι κι είρηνικοί άνθρωποι. Μας χώριζε, βεβαίως, ή θρησκεία, έθνικότητα, γλώσσα, αλλά μας ένωνε κοινή νοοτροπία και ψυχασύνθεση και σχεδόν όμοιοι όροι ζωής και εργασίας.

Ήταν μοιραίο τόν τραγικό εκείνο Μάρτιο του 1944 νά τερματισθεί και ξεψυχήσει ή πολυάριθμη 'Ισραηλιτική Κοινότητα τής Καστοριάς, που ή ιστορία της είναι σχεδόν ταυτόσημη μέ τήν ιστορία τής Καστοριάς.

Οι Έβραίοι μας κατοικούσαν όλοι σχεδόν σέ μία άκανόνιστη συνοικία, που άρχιζε από τό δυτικότερο άκρο τών κάστρων κι έκτεινόταν, έφαπτόμενη τής γραμμής τών τειχών, μέχρι τούς πύργους τής Κοιμπελίδικης Παναγίας. Απ' τά κάστρα και νοτιότερα — πρός τό πιο άσφαλισμένο μέρος τής Καστοριάς — ό έβραϊκός μαχαλός κάλυπτε όλο τό ψηλότερο μέρος τής συνοικίας Έβραϊδος.

Πολλές έκατοντάδες χρόνια πέρασαν από τότε που ένα κομμάτι του περιπλανώμενου αυτού Έθνους είχε πρωτοεγκατασταθεί στήν πόλη μας. Ό μελετητής τής ιστορίας τών Έβραίων τής Καστοριάς, γιά νά οδηγηθεί σέ μία ολοκληρωμένη έρευνα, θά πρέπει νά λάβει υπ' όψη του πολλά άλλα στοιχεία απ' τήν ταραχώδη, γενικά, ιστορία του μαρτυρικού και πολυβασανισμένου αυτού λαού.

Στίς παρακάτω ιστορικές μονογραφίες θ' άσχοληθώ μέ τή ζωή και τή δράση τών Έβραίων τής Καστοριάς, πιστεύοντας ότι ή γνώση τής ιστορίας σημαντικού τμήματος τής Καστοριάς άποτελεί άξιόλογη συμβολή και στή γενική γνώση τής ιστορίας του τόπου μας.

Οι Χριστιανοί, που όνόμαζαν τούς 'Ισραηλίτες Έβραίους, δέν είχαν άδικο. Τό όνομα Έβραϊός δέν είναι παρατσούκλι, όπως κακώς νομίζεται από πολλούς. Ταιριάζει καλύτερα και στό χαρακτήρα αλλά και τή μοίρα του Ιουδαϊκού λαού. 'Η λέξη Έβραϊός προέρχεται κατ' άλλους από τόν Έβέρ γιά του Σαλā (Γένεσις Κεφ. ι' 21) κατ' άλλους δέ απ' τή χαλδαϊκή λέξη ιβερι (διαβάτης) — χαρακτηρισμός που άποδιδόταν στό γενάρχη του έβραϊκού λαού Άβραάμ (Γένεσις ιδ' 13). Έπίσης τή λέξη ιβεριμ - ιβερι πολλοί τήν έξηγούν ως σημαίνουσα τό διερχόμενο, τόν παροδίτη, τόν περιπλανώμενο... Κι αυτήν ιδιαίτερα τήν τελευταία σημασία έδιναν οι διάφοροι λαοί όνομάζοντας Έβραίους τούς διαρκώς πλανώμενους 'Ιουδαίους.

Ό Δημ. Γιαννούσης γεννήθηκε στήν Καστοριά τό 1918. Από μικρός άσχολήθηκε μέ τή δημοσιογραφία. Από 26ετίας διευθύνει και συντάσσει τή «Νέα Καστορία», μία από τίς έγκυρότερες έβδομαδιαίες έπαρχιακές έφημερίδες. Υπηρέτησε ως έφεδρος άξιωματικός. «Έφτασε μέχρι τό βαθμό του ταγματάρχη και τιμήθηκε μέ 8 πολεμικά μετάλλια.

Στήν ιδιωτική του ζωή άσχολείται μέ ιστορικές, λαογραφικές κ.λπ. έρευνες ενώ, παράλληλα, υπηρέτησε σέ πολλά πολιτιστικά, πατριωτικά και κοινωφελή ιδρύματα τής γενέτειράς του.

Απ' τά ιερά μας βιβλία ξέρουμε πώς ή πρώτη σημαντική άπαγωγή και τό τρομακτικό σκόρπισμα αυτού του λαού έγινε απ' τό Ναβουχοδονόσορα, βασίλεα τής Βαβυλώνας (586 π.Χ.). 'Υστερα απ' αυτό τό ξεκλήρισμα πολλοί Έβραίοι, που βρέθηκαν στή Βαβυλώνα ως αλχμάλωτοι πολέμου, δέν ξαναγύρισαν στήν Παλαιστίνη, αλλά ξανοίχτηκαν σάν νομάδες - τσιγγάνοι στους μεγάλους δρόμους, που οδηγούσαν στή Μαγγολία, στήν Εύρασία, στά παράλια τής Άφρικής και τής Άραβίας. Τότε πολλοί Έβραίοι βρέθηκαν και στήν Ελλάδα, όπου εγκαταστάθηκαν (Θεσσαλονίκη, Καστοριά, Βέροια, Λάρισα, Χαλκίδα, Κόρινθος, Θήβα κι Αίγινα). Σέ πολλές πόλεις τής άρχαίας Ελλάδας Ύδρυσαν κοινότητες κι έκτισαν συναγωγές περίφημες, μιάς από τίς όποιες — τής Αίγινας — κτισμένης τόν 2ον π.Χ. αιώνα τά έρείπια άκόμα σώζονται.

Δεύτερη τρομακτική περιπέτεια του έβραϊκού λαού (καταστροφή 'Ιερουσαλήμ απ' τόν Τίτο, αυτοκράτορα τών Ρωμαίων, τό 70 μ.Χ.) ξερίζωσε και τά τελευταία άπομεινάκια τής φυλής τους και σάν φυγάδες βρέθηκαν σκόρπιοι σ' όλες τίς χώρες τής Εύρώπης.

Απ' τήν εποχή εκείνη (1ος αιώνας μ. Χ.) άρχίζει νέα περίοδος συμφορών γιά τό έθνος αυτό. Κύματα - κύματα, κατά καιρούς, ξεσπάει επάνω τους τό άντισημιτικό μίσος τών Εύρωπαίων Χριστιανών. 'Η Εύρώπη στους αιώνες αυτούς ήταν βαθιά μισαλλόδοξη. Γι' αυτό δέν έκαμε τίποτ' άλλο παρά νά καταδιώκει έξακολουθητικά τό έβραϊκό στοιχείο. Σιτοδέιες, επιδημίες, πλημμύρες, θεομηνίες και σεισμοί ά-

ποδίδονταν από φανατικούς άντισημίτες στην έβραϊκή μαγγανεία! Στην Ούγγαρία, Πολωνία και Ρωσία, στίς αρχές, και στην Άγγλία, Γαλλία, Γερμανία και Ίσπανία κατόπιν μέχρι τό 1.000 μ.Χ., οι Έβραίοι πλήρωσαν μ' άρκετό αίμα τή βάνουση «φιλοξενία» τής Εύρώπης.

Πρώτα - πρώτα θεωρούνταν κατώτεροι ως άνθρωποι! Δέν έπιτρεπόταν ό συγχρωτισμός μαζί τους. Άπό παντού τους έδιωχναν ως ... άκάθαρτους, άνεπιθύμητους κι αλώνια καταραμένους! Γι' αυτό κι όλες έποχόν οι έβραϊκές συνοικίες των ευρωπαϊκών πόλεων ήταν χτισμένες έξω άπ' τά τείχη σέ ειδικούς περιορισμένους χώρους - τά καλούμενα «γκέττο», όπου άλλόθρησκοι, τυχοδιώκτες και ταιγγάνοι συνέθεταν τό πλήθος τής κακομοιριάς και τής άθλιότητας των άνθρώπων κάθε έποχής και τή στάθμη του πολιτισμού. Όνομαστά γκέττο υπήρξαν στη Βαρσοβία, Κρακοβία, Λβώβ, Κάζιμερζ και στην Ελλάδα τά γκέττο Ζακύνθου, Κερκύρας, Χανίων, Ρόδου και Καστοριάς, τά όποια, πλην τής Καστοριάς, ονομάζονταν όβριακές συνοικίες ...

Στά τελευταία, πριν τό 10 μ.Χ. αιώνα, ό άντισημιτισμός στίς μεσογειακές, ιδίως, χώρες παρουσιάζεται σέ σχετική ύφεση.

Πιθανώς διορατικοί Χριστιανοί νά κατάλαβαν ότι «πάσαλος πασσάλω έκρούεται...», γι' αυτό κι άλλαξαν ταχτική. Μέ την έντεχνη άφορομωτική προσπάθεια προσηλυτισμού Ίσπανοί, Πορτογάλοι, Ίταλοι και Γάλλοι ιεραπόστολοι προκάλεσαν σημαντική άριθμητική φθορά μέ τίς βαπτίσεις και κάποια βαθιά έθνολογική αλλοίωση των σκορπισμένων στη Μεσόγειο Έβραίων παρουσιάζεται για 100 - 150 χρόνια.

Τά παιδιά των Έβραίων αρχίζουν νά συναναστρέφονται μέ τούς Χριστιανούς όμιλήκους τους, παίρνουν όνόματα χριστιανικά (Άλβέρτος, Έρρίκος, Μάριος, Φρειδερίκος, Προσπέρ, Βίκτωρ, Ιούλιος, Ροδόλφος, Μέρκο, Ίντα, Βικτώρια, Ραϋμόνδη, Ιουλία, Μπουνίκα κ.ά.) αρχίζουν νά ξεχνούν τή μητρική τους γλώσσα, μαθαίνουν άποκλειστικά τίς γλώσσες των χωρών όπου κατοικούν και γενικά, άπό άπόψεως ήθών και έθίμων, αρχίζουν λίγο - λίγο νά προσαρμόζονται και ν' άποβάλλουν τό χαρακτήρα τής άνατολίτικης προέλευσής τους.

Τή μικρή αυτή άνάπαυλα στους διωγμούς των Έβραίων τερματίζει ή έμφάνιση του άγίου Φραγκίσκου τής Άσσίζης, πού όργάνωσε τό φαιό τάγμα τής αγάπης, τής ταπεινοφροσύνης και τής κατανόησης.

Έντεχνα - σιωπηρά - αρχίζει μιá συστηματική καταδίωξη των Έβραίων, πού πήρε άπροκάλυπτη μορφή κατά τό 12ον και 13ον αιώνα, μέ την έμφάνιση του άγίου Δομινίκου, άρχηγού των μαύρων μοναχών.

Μέχρι τό 13ο αιώνα ή έπίσημη παπική Έκκλησία δέν έπαιρνε φαινομενικά μέρος στίς καταδιώξεις των Έβραίων (πογκρόμ) άρκούμενη στην πρωτοβουλία κι' έφευρετικάτητα των φανατικών όπαδών της. Κατά τόν 13ο, όμως, αιώνα ιδρύεται ή παπική Ίερά Έξέταση, πού άποτέλεσε άποκορύφωμα τής δίωξης των άλλοθρησκων (Μαυριτανών, Τσιγγάνων κλπ. κι ιδιαίτερα των Έβραίων).

Ή Ίερά Έξέταση λειτουργήσε μέ τή μεγαλύτερη σκληρότητα στην Ίβηρική χερσόνησο, όπου χιλιάδες Έβραίοι είχαν καταφύγει κι είχαν στά χέρια τους ένα σημαντικό μέρος του έμπορίου των χωρών της (Ίσπανία, Πορτογαλία, Καστίλια, Άραγωνία κλπ.). Όταν εξαπολύθηκε ό διωγμός, οι άνύποπτοι Έβραίοι καταλήφθηκαν άπό πανικό. Ήταν τρομακτικό νά σφάζονται άνθρωποι έν όνόματι του Θεού του έλέους και τής αγάπης... Ή Ίερά Έξέταση όμως, στην στυγνή. Γι' αυτό κι οι Έβραίοι, έγκαταλείποντας τά πάντα, άρχισαν πάλι τόν πλάνητα βίο τους και κινήθηκαν προς τά παράλια τής Μεσογείου, όπου σκούνες, γαλέρες και αλέπια κουρσάρικα, μαζί μέ γενοβέζικες και βενετσιάνικες

Καστοριά, πόλη και νομός τής Μακεδονίας, δυτικά τής Θεσσαλονίκης. Μιά έβραϊκή παροικία υπήρχε έντός των τειχών τής Καστοριάς κατά τή διάρκεια τής βασιλείας του Ίουστινιανού (527 - 565). Τόν ένδέκατο αιώνα, ήγειτό τής Κοινότητας ό Τόβια μπέν Έλιέζερ, συγγραφέας του έργου «Le Kah Ton». Ένας άπό τούς μαθητές του υπήρξε ό Μείρ ό Καστοριανός, συγγραφέας του βιβλίου «Me' or Einyayim», πού είναι ένα μιδρασικό σχόλιο επί τής Τορά.

Τόν 16ο αιώνα Ίσραηλίτες πρόσφυγες άπό την Ίσπανία έγκαταστάθηκαν στην πόλη, ή πλειοψηφία, όμως, των Ίσραηλιτών κατοίκων της ήλθαν άπό την Άπούλια τής νοτίου Ίταλίας. Άπό τόν 16ο αιώνα και μετά οι Ίσραηλίτες έμποροι δραστηριοποιήθηκαν στον κλάδο των γουναρικών όπου, τελικά, απέκτησαν παγκόσμια φήμη σ' αυτόν τόν τομέα. Υπήρχαν, έπίσης, Ίσραηλίτες γυρολόγοι, τεχνίτες και φοροεισπράκτορες. Ό Άλή Πασάς, διοικητής τής περιοχής άπό τό 1788 μέχρι τό 1822, επέβαλλε βαρείς φόρους επί του Ίσραηλικοού πληθυσμού τής Καστοριάς. Κατά τό 1928 ή Κοινότητα άριθμούσε 900 μέλη.

Στίς αρχές του 19ου αιώνα, ραββίνος τής Κοινότητας υπήρξε ό Μωϋσής Ίσαάκ Άλεβή, συγγραφέας του έργου «Ma' aseh Moshe», ενός άλαχικοού και άγκαδικού εύρετήριου του Ταλμούδ. Ή ίσπανο - έβραϊκή διάλεκτος πού όμιλείτο άπό τούς Ίσραηλίτες είχε πολλά ιδιότυπα τοπικά χαρακτηριστικά στοιχεία.

Τό Μάρτιο του 1944, 763 Καστοριανοί Ίσραηλίτες έκτοπίσθηκαν στο Άουσβιτς. Τό 1948 ζούσαν εκεί 35 Ίσραηλίτες, τό δέ 1965 μειώθηκαν σέ 22 άτομα.

(Άπό την έγκυκλοπαίδεια «Judaica», τόμος 10, σελ. 814).

φρεγάτες, αντί υπερβολικής άμοιβής τούς μετέφεραν σέ διάφορα λιμάνια τής Μεσογείου, όπου λιγότερο ή καθόλου όργιαζε ή Ίερά Έξέταση.

Σημαντικός άριθμός Έβραίων πήρε τίς στρατές προς τό Πυρηνάια κι άπό εκεί, διά μέσου Γαλλίας, Προβηγκίας και Λομβαρδίας, τράβηξε για τά Βαλκάνια, όπου προσηλύτησαν όμόφυλοι τους καλά έγκατεστημένοι άπ' τά χρόνια των πρώτων διωγμών. Είναι παροιμιώδης ή άλληλεγγύη τής φυλής αυτής, όφειλόμενη σέ κάποιον έθιμικό κανόνα τής Kaghah, πού τηρείται άπαράβιαστα. Γι' αυτό και τό θαύμα τής γρήγορης προσαρμογής των νέων Έβραίων προσφύγων, στα μέρη πού έγκαταστάθηκαν φεύγοντας άπ' την Ίσπανία, είναι στο ένεργητικό των προτερημάτων αυτού του λαού.

Άναμφισβήτητες Ιστορικές μαρτυρίες άναφέρουν ότι

στήν Καστοριά υπήρχαν Έβραίοι κατά τόν 3ον μ.Χ. αιώνα, όταν ανοικοδομηθείσα ή πόλη, (ύστερα από κάποια άγνωστη καταστροφή της) άπ' τόν αυτοκράτορα Διοκλητιανό, πήρε τό όνομα Διοκλητιανούπολις.

Όπως άναφέρει ό Ιστορικός Προκόπιος, τό Κέλετρο (άρχαιά όνομασία τής Καστοριάς) βρισκόταν σέ τέλεια παρακμή κι άπαθλίωση, φαινόμενα πού εξαλείφθηκαν μετά τρείς αιώνες (550 — 560 μ.Χ.) επί βασιλείας του αυτοκράτορα Ιουστινιανού, όποτε ή Καστοριά ξαναβρήκε τό άρχαιο μεγαλείο της. 'Επί Ιουστινιανού έγκαταστάθηκαν κι άλλοι Έβραίοι στην Καστοριά κι ή Κοινότητά τους άποτελούσε μία μικρή παροικία, στην όποια ό αυτοκράτορας έπέτρεπε νά κατοικεί εντός των τειχών! Δέν έχουμε όμως άτυχώς πληροφορίες για τή ζωή και τή δράση τους.

Μετά τέσσερις αιώνες, δηλαδή κατά τό δεύτερο μισό του 10ου αιώνα, ή 'Ισραηλιτική Κοινότητα Καστοριάς άρχίζει νά παίζει ένα σοβαρό ρόλο στή ζωή και τήν εξέλιξη τής πόλεως. 'Από παραδόσεις έβραϊκής προέλευσης, οι 'Ισραηλίτες τής έποχής εκείνης φαίνεται πώς ήταν έλληνογλωσσοι, όπως, άλλωστε, κι όλες οι 'Ισραηλιτικές Κοινότητες τής Μεσογείου (Samu el krauss: Μελέτες τής Ιουδαϊκής Ιστορίας επί Βυζαντίου) πού διάβζαν τότε τίς Γραφές έλληνικά και λειτουργούσαν στίς συναγωγές τους στην έλληνική γλώσσα. 'Απ' τήν ίδια πηγή πληροφορούμεθα ότι έναν αιώνα μετά ή Καστοριά καταλήφθηκε από τούς Νορμανδούς, οι όποιοι κατασκεύασαν γέφυρα μέ χοντρούς κορμούς δέντρων άπ' τά γειτονικά δάση και πέρασαν τό ύδάτινο κώλυμα τής λίμνης. Κατά τήν περίοδο τής νορμανδικής κατοχής, καθώς και των βουλγαρικών επιδρομών, τά ίδια ύπόφεραν οι Έβραίοι μέ τούς Χριστιανούς συμπολίτες τους. 'Η Καστοριά είχε τότε 20.000 κατοίκους (11ος αιώνας), άπ' τούς όποιους 2.500 — 3.000 ήσαν 'Ισραηλίτες.

'Η έβραϊκή κοινότητα τής Καστοριάς βρισκόταν σέ τέλεια άνθηση. 'Επί κεφαλής της (άρχες 12 αιώνα) ήταν ένας σαφός και μορφωμένος Καστοριανός Έβραίος, ό Τοβίαν Μπέν 'Ελιάζερ, έλληνογλωσσος κι άριστος κάτοχος τής αρχαίας έλληνικής. 'Αφησε κάποιο αξιόλογο γιά τόν παγκόσμιο Έβραϊσμό βιβλίο του τό Le kah Ton πού έχει πληθώρα έλληνικών λέξεων, διότι άγνοούσε τίς αντίστοιχες έβραϊκές. Τό βιβλίο αυτό γράφτηκε στην περίοδο των έτών 1097 — 1108, τυπώθηκε δέ γιά πρώτη φορά κατά τό 1546 μέ τόν τίτλο Pesioutha Loutarthe.

Στίς άρχές του 13ου αιώνα τά στρατεύματα των Σταυροφόρων κατέλυσαν τή Βυζαντινή Αυτοκρατορία και κατέλαβαν τίς περισσότερες άπ' τίς μακρινές της έπαρχίες. Τήν έποχή εκείνη οι Βυζαντινοί ήταν διαιρεμένοι σέ δύο αντίπαλα στρατόπεδα. Άλλοι ύποστήριζαν τόν αυτοκράτορα τής Νικαίας κι άλλοι τό δεσπότη τής 'Ηπείρου, στή δικαιοδοσία του όποίου υπάγονταν και ή Καστοριά.

'Απ' τόν άνταγωνισμό αυτό και τίς συνεχείς επιθέσεις των Σλάβων, ή Καστοριά υπέφερε πολύ και ή 'Ισραηλιτική Κοινότητα, λόγω του άποκλεισμού, άρχίζει ν' άραιώνει μέ τή μετανάστευση Έβραίων γι' άλλα μέρη. Μόλις τό 1261 ή Καστοριά επανέυρε τήν ήσυχία της και τήν παλιά της άνθηση. Τήν έποχή εκείνη έμφανίζεται ένας μεγάλος Έβραίος συγγραφέας, ό Μείρ.

Ό Μείρ μελέτησε βαθιά τούς κλασικούς κι ήταν άριστος έλληνιστής. Γιά τελειοποίηση των σπουδών του, ένα μέρος τής ζωής του πέρασε στην 'Αχρίδα, πού ήταν τό σημαντικότερο πνευματικό κέντρο τής δυτικής περιοχής των Βαλκανίων. 'Αρετό, επίσης, διάστημα έκανε και στην Κύπρο, όπου δοκίμασε μεγάλη χαρά βλέποντας νά περνάει τό νησί άπ' τά χέρια των 'Αράβων τής Αιγύπτου στους Έλληνες φίλους του.

'Αργότερα άκμασε στην πόλη μας ό Λεόν Γιουδά γιός του Μωϋσή Μοσκόνι, γεννηθείς τό 1328 στην 'Αχρίδα.

Σπουδαίος συλλέκτης αρχαίων χειρογράφων και κειμένων ταξίδεψε στην 'Ιταλία και τή Γαλλία, όπου επισκέφθηκε τίς Ιουδαϊκές βιβλιοθήκες των χωρών αυτών. Διέσωσε πολλά αρχαία χειρόγραφα και σ' αυτόν άποδίδεται ή συγγραφή του βιβλίου Γιώσιπου, πού είναι έργο γραμμένο κατά μίμηση των Antiquites Judaiques του Φλαβίου 'Ιωσήπου. Τό έργο, διαιρεμένο σέ 97 κεφάλαια, τυπώθηκε στην Πόλη τό 1510 μέ φροντίδα του Καστοριανού Έβραίου 'Ιακώβ Τάμ Μπέν 'Υαχία.

Κατά τό δεύτερο μισό του 14ου αιώνα έμφανίζεται ένας άλλος μεγάλος Έβραίος στην Καστοριά, ό ποιητής Δαβίδ Μπέν 'Ελιέζερ, συγγραφέας λειτουργικών συνθέσεων. Μαζί μ' αυτόν έζησαν κι άλλοι δύο διακεκριμένοι λόγιοι Έβραιοι, ό 'Ελιέζερ Μπέν 'Αβραάμ κι ό Μεναχέμ Μπέν 'Ελιέζερ.

Πρίν τήν άλωση τής Κωνσταντινουπόλεως κάποιος Καστοριανός Έβραίος ποιητής θά χαρίσει στή φυλή του και τή θρησκεία του τό περίφημο Pituel (τυπικό), πού όριζε τήν τάξη των εκκλησιαστικών τελετών και θεωρείται άπ' τούς Έβραίους όλου του κόσμου σάν άριστούργημα συνθέσεως, άπείρως καλύτερο όμοιων Ιταλικών κι Ισπανικών. 'Ο ποιητής, πού λεγόταν 'Ελί Μπέν 'Αβραάμ, τόγραψε στην έλληνική, διότι άγνοούσε άλλη γλώσσα. Τό σπουδαίο αυτό βιβλίο τυπώθηκε στή Βενετία τό 1570 κι ύστερα στή Κωνσταντινούπολη τό 1602.

★ ★ ★

— Κατά τή μακραίωνη Βυζαντινή Αυτοκρατορία οι 'Ιουδαίοι τής Καστοριάς ποτέ δέν υπέστησαν διώξεις και κατατρεγμούς, όπως συχνά συνέβαινε μέ τούς όμοθρήσκους τους τής Εύρώπης. 'Ηταν ή πιό τυχερή προνομιούχος κοινότητα 'Ισραηλιτών του κόσμου ή Κοινότητα Καστοριάς. Οι Έβραίοι δέν μπορούν παρά νά όφείλουν αιώνια ευγνωμοσύνη στους Χριστιανούς συμπολίτες τους, μέ τούς όποιους συνέζησαν τόσο όρμονικά κι ένκάρδια.

Τά αίσθήματα των Έβραίων τής έποχής του βυζαντινού μεγαλείου τά διερμήνευσε, πολύ παραστατικά, κάποιος ραββίνος του 11ου αιώνα. Μιλώντας γιά τή θέση των έλληνοφώνων 'Ισραηλιτών στο βυζαντινό κράτος εκφράζεται ότι: Στίς βυζαντινές χώρες επιτρέπεται στους 'Ιουδαίους νά ένκαθίστανται παντού, ν' άσκούν όποιοδήποτε έπάγγελμα, ν' άσκούν έλεύθερα τά θρησκευτικά τους καθήκοντα. Οι 'Ιουδαίοι άπολαμβάνουν ίσων προνομίων και προστασίας των νόμων, όπως όλοι οι ύπήκοοι του κράτους, άνεγείρουν έλεύθερα τίς συναγωγές τους, μπορούν νά εφαρμόζουν τίς διατάξεις των αρχαίων νόμων τους και νά μή παραλείπουν τήν έκτέλεση των Ιερών τους κανόνων... Μ' αυτά τά ελκρινή λόγια ό ραββίνος εκφράζεται γιά τή βυζαντινή χριστιανική Διοίκηση. 'Η σποραδικά κι έντελώς περιστσιασικά έκδηλούμενη πότε — πότε έχθρότητα όρισμένων αυτοκρατόρων ή τοπαρχών εναντίον των μή όρθοόξων, ούδέποτε έκδηλώθηκε στην άπόμακρη άπ' τά κέντρα Καστοριά.

'Η πόλη μας, εύρισκόμενη στά δυτικά όρια τής αυτοκρατορίας, ζούσε ήρηνικά μέ τούς κατοίκους της, άδελφούς στή ζωή και τήν εργασία. Ποτέ 'Ισραηλίτης Καστοριανός δέ γεύθηκε τήν πίκρα των όμοθρήσκων του, πού είχαν τήν άτυχία νά κατοικούν άλλοι. Οι Έλληνες Καστοριανοί έκτιλούσαν βαθιά τό πνεύμα τής νοικοκυροσύνης και τής φιλεργίας, τήν πρόοδο, τίς συνήθειες και τή σωφροσύνη του 'Ισραηλιτικού στοιχείου.

★ ★ ★

Οι Τούρκοι καταλαμβάνοντας τήν Καστοριά τό 1385 (μέ σώμα γενιτσάρων) βρήκαν αυτές τίς παραδόσεις ένκαρδιότητας και φιλίας μεταξύ των Καστοριανών Χριστιανών κι Έβραίων. Κατά τό 1389 ό σουλτάνος Μουράτ ό Α', πού λαβώθηκε στή μάχη του Κρουσόβου, πεθαίνει, άφή-

Καστοριά 1906: Άριστερά του κεντρικού τζαμιού ο εβραϊκός μαχαλάς με τούς 2.000 κατοίκους.

νοντας στους απογόνους του απέραντη αυτοκρατορία. Μία νέα εποχή τότε αρχίζει για την Καστοριά. Φθάνουν οι πρώτες τουρκικές οικογένειες (ως επί το πλείστον γυναίκες και παιδιά στρατιωτικών κι υπαλλήλων). Οι Τούρκοι εγκατασταθέντες στις νέες περιοχές προσπάθησαν να προσεταιρισθούν στοιχεία φιλοτουρκικά ή δυσανεκτούς για την παγίωση της κατοχής τους. Τους Έλληνες, βεβαίως, από την αρχή τους έκριναν ακατάλληλους, ως ταραχοποιούς κι επαναστάτες. Τί να κάνουν οι κατακτητές; Στράφηκαν προς τούς Έβραίους για την ανάθεση καθηκόντων γιατρών, τελωνών, φοροεισπρακτόρων και τή διεκπεραίωση συνηθισμένων διοικητικών υποθέσεων. Οι Τούρκοι, λαός πολεμιστών κι άκαλλίεργητος τελείως, στους Έβραίους της Καστοριάς βρήκαν ό,τι τους χρειαζόταν. Τήν πείρα, τή μόρφωση, τή εύφύια και, πρό πάντων, τήν έλλειψη κάθε πολιτικής φιλοδοξίας και έθνικου φανατισμού.

Μολαταύτα ή Ίσραηλιτική Κοινότητα πού τήν άποτελούσαν έμποροι, χειρώνακες, τεχνίτες κ.ά. κι άριθμούσε 3.000 ψυχές, άρχισε νά μαραζώνει. Οι περιοχές πού κατάστρεψε και λήστεψε ο δυνάστης δέν μπορούσαν νά θρέψουν τόσους έμπορευόμενους. Παράλληλα στήν ύπαιθρο καταλύθηκε κάθε νόμος και κάθε σεβασμός. Πέρασαν άνεπιστρεπτά τά χρόνια πού, μέ Χριστιανούς αυτοκράτορες στήν Κωνσταντινούπολη, ήσαν πλούσια τά έλέη του μεγάλου Θεού, σ' όλα τά «θέματα» και τίς έπαρχίες. Φτώχεια, δυστυχία και κακομοιριά συνόδεψαν τά πρώτα χρόνια της τουρκικής κατοχής, πού δέν άργησαν ν' άπλώσουν τά κοκαλιάρικα δάχτυλά τους και στήν μέχρι τότε άνθοψα Ίσραηλιτική Κοινότητα της Καστοριάς.

Άρχίζει έτσι ή παρακμή της Κοινότητας. Πείνα θερίζει τούς φτωχότερους Έβραίους, οι όποιοι όταν έμαθαν πώς μέ σουλτανικό φερμάνι έπιτρεπόταν ή έλεύθερη έσωτερική μετανάστευση κι εγκατάσταση Έβραίων στήν κατεστραμμένη Κωνσταντινούπολη, ξεκίνησαν κατά έκατοντάδες για εκεί.

Οι Τούρκοι μεγιστάνες είχαν τίς καλύτερες πληροφορίες για τούς Καστοριανούς Έβραίους. Γι' αυτό και στους έπιθυμούντες εγκατάσταση στήν Κωνσταντινούπολη πρόσφεραν κάθε διευκόλυνση.

Τό δεύτερο μισό του 15ου αιώνα (1450-1500) περισσότερες από έκατό έβραϊκές οικογένειες της Καστοριάς εγκαταστάθηκαν στή συνοικία Μπαλάτ, κοντά στις άκτές του Βοσπόρου. Πρώτος άρχηγός τους υπήρξε κάποιος σοφός Καστοριανός Έβραίος, ο Ματαθίας Ταμάρ. Αυτός φρόντισε νά παραχωρηθεί ολόκληρη συνοικία στον εύρωπαϊκό τομέα, νά τούς υπενθυμίζει τή γενέτειρά τους Κασ-

στοριά (πρός τιμή της όποίας κι άνάμνηση έδωσε και τ' όνομά της σ' ένα τμήμα του προαστίου). Έκτισαν εκεί συναγωγή, συνιστούσε τούς συμπατριώτες του νά μαθαίνουν στά παιδιά τους τά ελληνικά και λειτουργούσε στή συναγωγή του μόνο στήν ελληνική γλώσσα. Ο Ταμάρ ήταν ένας εξαιρετικά καλλιεργημένος άνθρωπος και θεωρείται, ακόμη κι ως σήμερα, ένας από τούς άρίστους έρμηνευτές του Ταλμούδ. Τέτοια ήταν ή επίδραση πού είχε τό πέρασμά του κι ή φλογερή αγάπη του για τήν Καστοριά, ώστε μέχρι πριν λίγα χρόνια τμήμα της Μπαλάτ λεγόταν Καστοριά, υπάρχουν δέ στήν Πόλη όχι λίγες έβραϊκές οικογένειες πού περηφανεύονται πώς ή καταγωγή τους είναι από τήν ελληνική Καστοριά.

Οι υπόλοιποι, πού προτίμησαν νά μήν άπομακρυνθούν, δέν άργησαν νά συνέλθουν οικονομικά και νά ζουν όπως και πρώτα. Σ' αυτό τούς βοήθησε ότι δέν υποχρεώθηκαν ήθικά νά φιλοξενήσουν τούς πρώτους ρακένδυτους φυγάδες Έβραίους της Μεσευρώπης, πού κατά κύματα (πατριές Άχενατζή - Έσκενατζή) έφταναν στή Θεσσαλονίκη και σ' άλλες πόλεις μέ καλύτερη άπό ή Καστοριά συγκοινωνία. Έτσι, ενώ οι φυγάδες σιγά - σιγά έπιβλήθηκαν μέ τή γλώσσα, τά ήθη κι έθιμα των βορείων επάνω στους ντόπιους Έβραίους των άλλων πόλεων της Έλλάδος, στήν Καστοριά, πού βρέθηκε εκτός του ρεύματος της μεταναστεύσεως, διατηρήθηκε ο άρχαίος χαρακτήρας των παλαιών έθιμων και, τό σπουδαιότερο, ή ελληνική, πού ήταν ή μητρική τους γλώσσα.

Έτσι είχαν τά πράγματα κατά τή μεταβατική αυτή περίοδο ως τήν εκδήλωση του πρώτου κύματος της έξ Ίσπανίας διασποράς. Στο διάστημα αυτό κυριαρχεί ή μορφή ενός πολύ καλλιεργημένου ελληνοφώνου ραββίνου, του Μεναχέμ Μπέν Μωυσή Ταμάρ (1446-1500), πού υπήρξε ποιητής, σχολιαστής και συγγραφέας, όκολουθήσας τά ίχνη του περίφημου Λεόν Γιουδά Μοσκόβι. Δυστυχώς κανένα έργο του δέν διασώθηκε.

Ύστερα από τό 1500 στήν τουρκική αυτοκρατορία παρατηρείται μία τρομακτική έλλειψη άσφαλείας. Όλη ή περιοχή της έπαρχίας Καστοριάς έληστοκρατείτο. Λογιών - λογιών όπλοφόροι δέν έκαναν καμιά δουλειά παρά ζούσαν άπό τούς έκβιασμούς και τίς ληστείες. Ήσαν παλιοί πολεμιστές Άρβανίτες κυρίως αλλά και Βούλγαροι βοεβόδες, πού δέν μπορούσαν νά παραδεχτούν έντιμότερο τρόπο ζωής κι έργασίας. Ή μόνη πόλη πού έδινε κάποια εγγύηση άσφαλείας για τή ζωή και τήν περιουσία των κατοίκων της κι ή

μόνη που είχε κάποια υποφερτή κοινωνία, λόγω της έδρας μεγάλων τουρκικών δυνάμεων, ήταν το Μοναστήρι. Παρακμάζει λοιπόν η Καστοριά κι αντίθετα πληθαίνει κι αναπτύσσεται σέ βάρος της το Μοναστήρι. 'Εκεί, σάν από μαγνήτη, έλκονται οι πλουσιότεροι έμποροι κι επιχειρηματίες της Καστοριάς, σημαντικός αριθμός των οποίων ήταν κι 'Εβραίοι Καστοριανοί.

Σ' αυτή τή δύσκολη περίοδο της ζωής της Καστοριάς, καί κατ' επέκταση των 'Εβραίων κατοίκων της, έκανε τήν εμφάνισή του τό πρώτο κύμα της Ιβηρικής διασποράς. 'Η Καστοριά στήν άρχή επέσυρε πολύ λίγο τήν προσοχή των έξ 'Ισπανίας καί Πορτογαλίας φυγάδων 'Ισραηλιτών, που τούς τράβηξε πιό πολύ ή Θεσσαλονίκη. Γι' αυτό ελάχιστοι ήταν αυτοί που κατέφυγαν καί εγκαταστάθηκαν στήν Καστοριά. Τόση ήταν ή δυσκολία προσαρμογής τους μέ τούς άλλους ντόπιους 'Εβραίους ώστε δέν τόλμησαν ούτε νά Ι-δρύσουν ιδιαίτερα προσευχητήρια (συναγωγία), όπως έκαναν άλλοι, που τάδιναν όνόματα των χαμένων πατρίδων τους (Γκουερρούχ, Σαφάρτα, Μαγιόρκα, 'Αραγκόν κ.ά.).

Ήταν, όμως, μοιραίο γιά τήν 'Ισραηλτική Κοινότητα της Καστοριάς νά υποστεί κι αυτή μέ τή σειρά της τήν επίδραση των άφιχθέντων.

Τήν Ιταλική έπαρχία της 'Απουλίας, όπου υπήρχαν πολλοί 'Εβραίοι κατέχαν οι Τούρκοι, οι οποίοι κατά τό 1537 υποχρεώθηκαν νά παραχωρήσουν στό Παπικό Κράτος, όπου κυριαρχούσε κι όργιαζε ή 'Ιερά 'Εξέταση. Γιά τό φόβο λοιπόν της έξοντώσεως, μαζί μέ τούς υποχωρούντες Τούρκους, ξεκίνησαν κι οι 'Εβραίοι της 'Απουλίας πρós τά νότια παράλια της 'Ιταλίας επί της 'Αδριατικής. Πολλοί παρέμειναν στά νοτιοανατολικά παράλια της 'Ιταλίας κι άλλοι, έπιβασθέντες σέ πλοία άπ' τά λιμάνια Μπάρι καί 'Οτράντο, ταξίδεψαν γιά τ' αντίκρινά λιμάνια της Βαλκανικής (Δυρράχιο, Αύλωνα, Κέρκυρα, Ζάκυνθο, Πρέβεζα). Δέν παρέμειναν όλοι εκεί, άλλα διασχίζοντας βουνά καί κάμπους τράβηξαν γιά τό έσωτερικό: Καστοριά, Θεσσαλονίκη, Μοναστήρι, Γιάννενα, Λάρισα κ.ά. 'Ηταν οι περισσότεροι πλούσιοι καί μορφωμένοι.

Έτσι στή μέχρι τότε ελληνική 'Ισραηλτική Κοινότητα παρουσιάζεται μια όλοφάνερη εγκατάλειψη της μητρικής ελληνικής γλώσσας. 'Ιδρύονται συναγωγές που πήραν τά όνόματα της 'Απουλίας καί Σικελίας, τίς όποιες συντηρούσαν, τό περισσότερο διάστημα του 16ου αιώνα, οι έξ 'Ιταλίας πρόσφυγες 'Εβραίοι. 'Ωστόσο ή Ιταλική δέν έπιβλήθηκε σάν γλωσσικό ιδίωμα, γιατί όρισμένοι πλούσιοι 'Εβραίοι της Θεσσαλονίκης, προερχόμενοι από τήν 'Ισπανία, φρόντισαν ώστε έπίσημη διάλεκτος των 'Εβραίων της Καστοριάς νά καθιερωθεί ή Ισπανική στό κασιλιανό ιδίωμα. Κατ' αυτό τόν τρόπο ξεχάστηκε ή ελληνική από τίς συναλλαγές, τίς μεταξύ τους σχέσεις καί τή θρησκευτική λειτουργία στις συναγωγές.

Παρά ταύτα, όμως, κάποια παράξενη άλληλεγγύη μεταξύ των προσφύγων 'Εβραίων ('Απουλιανών — 'Ισπανών) παρατηρείται σέ βάρος των αυτοχθόνων 'Ισραηλιτών της Καστοριάς. 'Η Κοινότητα σ' αυτά τά χρόνια (τέλη 16ου αιώνα — άρχές 17ου) χωρίζεται σέ τάξεις άριστοκρατίας καί φτωχολογιάς. 'Εκλεκτότεροι, πιό μορφωμένοι καί πλουσιότεροι είναι οι 'Ισπανοεβραίοι, που δέν άργησαν ως τά μέσα του 17ου αιώνα (1650) ν' άφομοιώσουν καί τούς υπόλοιπους.

Σέ λίγες δεκαετίες ή ελληνική έπαψε νά'ναι ή μητρική γλώσσα, τά παλιά έθιμα εγκαταλείφθηκαν καί μιá προσεκτική μελέτη των έπωνύμων Πιτσιρίλο, Ραύσσο, Μάγιο, Ντομαζέτι, Κομφίνο, κλ.π. άποδεικνύει τήν Ιταλική τους προέλευση. Τά έπωνυμα Χαζάν, Μεβοράχ, Καμχή (παρά τό γεγονός ότι τό δεύτερο φαίνεται νάχει ρίζα άρχαιοεβραϊκή) προέρχονται από καταλανέζικη διάλεκτο (υποδιαίρεση της

Ισπανικής). Τά έπωνυμα που διασώθηκαν μέχρι των ήμερών μας Κασούτο, Μασαράνο, 'Ασσάελ, Κούνιο, Νεγκρίν, Μισραχή, Μπεβενίστέ) είναι καθαρά Ισπανικά. Τό έπωνυμο Κοέν, που τόσο συνηθίζονταν, είναι κατάλοιπο της άρχαίας έβραϊκής καί σημαίνει παπάς. Ραββίνος, ως γνωστόν, όνομάζεται ό δάσκαλος, γιατί τό γενεαλογικό δέντρο της οικογενείας, που ήταν καθιερωμένο νά δίνει παπάδες στό έβραϊκό έθνος, χάθηκε μέ τό πέρασμα των χρόνων καί τώρα ούδείς Ιερέας υπάρχει στήν Ιουδαϊκή Θρησκεία. 'Αλλα όνόματα της Ιβηρικής επίδράσεως έπάνω στους 'Εβραίους της Καστοριάς συναντιούνται στους παλιότερους τάφους τους ('Εργκας, Μείρ, Γκατένιο, Μπεγιάρ, 'Υαχία κ.λπ.) Μποχώρ όνόμαζαν τούς πρωτότοκους γιούς τους. Έτσι σχεδόν κάθε οικογένεια είχε κι έναν Μποχώρ.

Η ΘΕΣΗ ΤΩΝ ΕΒΡΑΙΩΝ ΣΤΑ ΒΑΛΚΑΝΙΑ

Κατά τόν 17ον αιώνα ή Θεσσαλονίκη έθεωρείτο τό σπουδαιότερο κέντρο του 'Ιουδαϊσμού των Βαλκανικών. Στό ραββινάτο της άπευθύνονταν όλες οι 'Ισραηλτικές Κοινότητες γιά κάθε ζήτημα κι οι άποφάσεις του θεωρούνταν αύθεντικές κι έκτός συζητήσεως. 'Επί πλέον κάθε νεωτερισμός, που έκδηλωνόταν στήν πολυάνθρωπη 'Ισραηλτική Κοινότητα της Θεσσαλονίκης σέ ζητήματα λατρείας, συμπεριφοράς πρós τίς 'Αρχές, σχέσεων μέ ξένες άποστολές κ.λπ. γινόταν άντικείμενο μιμήσεως στους άλλους 'Εβραίους της Βαλκανικής.

Αυτήν τήν ισχυρή επίδραση στή σφαίρα της γλώσσας, της ένδυμασίας καί των τρόπων έργασίας καί διαβιώσεως δέχτηκε καί ή 'Ισραηλτική Κοινότητα Καστοριάς. 'Εκεί που οι περήφανοι Hídalgos (Νοσταλγοί της 'Ισπανίας) της Καστοριάς προέβαλαν ζωηρή αντίσταση ήταν στήν περιοχή της τηρήσεως των νόμων της θρησκείας τους. Γι' αυτό καί στή μυστηριώδη διοίκηση της όμοσπονδίας των διαφόρων συναγωγικών συλλόγων, που έδρευε στή Θεσσαλονίκη καί νομοθετούσε μέ τή μέθοδο των έρμηνευτικών διαταγμάτων (askamoth) καί ρύθμιζε τά άφορώντα τίς λεπτομέρειες συνάψεως καί λύσεως γάμων, τίς οικονομικές διαχειρίσεις, τό έμπόριο, τήν ένοποίηση του τυπικού (θρησκευτικών τελετών), μόνη που ύψωσε τό ανάστηψη της καί πρόβαλε τό βέτο της ήταν ή Κοινότητα Καστοριάς.

Σ' αυτό άφορμή δόθηκε από διάταγμα (askamoth) της 10ης 'Οκτωβρίου 1567, κατά τό όποιο όριζόταν ότι γιά νά είναι έγκυρος ένας έβραϊκός γάμος άπαιτείται ή παρουσία τουλάχιστον 10 μαρτύρων 'Ιουδαίων καί δύο ραββί. Στή πράξη αυτή προέβη τό Συμβούλιο της 'Όμοσπονδίας γιά νά προστατεύσει τά μέλη της Κοινότητας Θεσσαλονίκης από ένδεχόμενη έθνολογική αλλοίωση — διαφοροποίηση. Στά χρόνια εκείνα στή Θεσσαλονίκη είχαν μαζευθεί λογιών — λογιών τυχοδιώκτες, τσιγγάνοι, άλήτες, λεβαντίνοι, σλάβοι, δίχως πατρίδα, κουρσάροι άνεργοι, κατεργίτες καί προαγωγοί... Κι αυτά τά κοινωνικά άποβράσματα βάλλθηκαν νά ξελογιάσουν 'Εβραίοι που, κατά κάποιον παράξενο νόμο της φυλής τους, άν προλάβαινες καί τής περνούσε σ' ένα δάχτυλο όποιοδήποτε σιδερένιο δαχτυλίδι, γινόταν σκλάβά σου κι ήταν υπό τήν κατοχή σου, δίχως οι γονείς ή οι άλλοι συγγενείς νάχουν τό δικαίωμα έπεμβάσεως: Πρós περιστολή λοιπόν αυτού του κακού θεσπίστηκε ή διάταξη αυτή που οι 'Εβραίοι της Καστοριάς θεώρησαν καί χαρακτήρισαν άντικανονική καί άνεδαφική, τουλάχιστο γιά τόν τόπο τους, όπου τέτοια έκτροπα δέν είχαν παρουσιασθεί.

Άπό τίς συνεχείς καί κατά κύματα άφίξεις 'Ιουδαίων άπ' τή Δυτική Εύρώπη στήν 'Ελλάδα, δέν άργησε νά παρουσιασθεί καί σημειωθεί ό σχετικός άντίκτυπος στό έμπόριο καί τήν τότε οικονομία. Στήν πόλη μας, που τό έμπόριό της βρισκόταν στά χέρια των 'Εβραίων κατά τό τέλος του

‘Η Καστοριά τό 1927. ‘Ο έβραϊκός μαχαλάς τό τρίγωνο επάνω.

16ου αιώνα καί καθ’ ὅλη τή διάρκεια τοῦ 17ου, παρουσιάσθηκε ζωηρή κίνηση ἐργασιῶν καί ταχτική ἐμπορική ἐπικοινωνία μέ τά μεγάλα ἐμπορικά κέντρα τῆς ἐποχῆς (Θεσσαλονίκη, Αὐλῶνα, Βελιγράδι, Βενετία, Γένοβα). Πολλοί ἀντιπρόσωποι ἐμπορικῶν οἰκῶν, ἰδιαίτερως τῆς Βενετίας καί τῆς Μπάτοβα, ἐπισκέφθηκαν τήν Καστοριά καί μαγεύτηκαν ἀπό τίς τόσες φυσικές τῆς ὁμορφίες.

‘Ο χρονικογράφος τοῦ 17ου αἰώνα ραββῖνος Ζωσσουέ Χανταλί ἀναφέρει πῶς κάποιος πλουσιότατος ἐμπορικός ἀντιπρόσωπος, ὀνόματι Ἀβραάμ Βαρούχ Δαφάν, πού ἐπισκέφθηκε τήν πόλη μας βοητεύθηκε ἀπό τήν ὁμορφιά τῆς καί τήν καλλονή τῆς ὡραιότητος Ἑβραιοπούλας κόρης τοῦ Ἰσαάκ Λεβὴ Χαζάν ἀπό τήν Καστοριά. Διέλυσε τότε τόν ἐμπορικό του οἶκο στή Μαντόνα κι ἦρθε ἐδῶ μ’ ὅλη τήν τεράστια σέ χρυσό περιουσία του, γιά νά μείνει στήν πατρίδα τῆς ἀγαπημένης του.

Στήν Αὐλῶνα οἱ μεγαλέμποροι τῆς Καστοριάς εἶχαν ἀναποκριτές, ἐπιφορτισμένους μέ τήν προώθηση τῶν ἐμπορικῶν τους συναλλαγῶν κι ὑποθέσεων, πού εἶχαν μέ οἶκους ἐδρεύοντας σ’ ἄλλα σημαντικά λιμάνια τῆς Μεσογείου. Πολλοί ἀπ’ τοὺς ἀντιπροσώπους αὐτοὺς, Καστοριανοί τήν καταγωγή, μορφώθηκαν στή δουλειά τους ἀρκετά. Μερικοὶ ἐκλέχτηκαν ὡς διπλωματικοὶ ἀντιπρόσωποι τῆς Τουρκίας στό ἐξωτερικό κι ὀνομάσθηκαν πρόξενοι κι ἄλλοι, ἀντίστοιχα, ἐγίναν πρόξενοι εὐρωπαϊκῶν κρατῶν στήν Τουρκία. Ὅχι λίγες φορές χρησιμοποιήθηκαν σάν μεσολαβητές εἰσαγωγῶν κι ἐξαγωγῶν τοῦ τουρκικοῦ κράτους μ’ ἐξωτερικές ἀγορές.

Τό ἐμπόριο τῶν Ἑβραίων τῆς Καστοριάς ἐπέκτεινόταν σέ μεγάλη κλίμακα ὁλοένα καί ἡ σέ κεφάλαια δυναμικότητά του ἐφθανε ἀλήθεια σέ τεράστια νούμερα. ‘Ο διανοούμενος ραββῖνος τῆς Θεσσαλονίκης Σολομών Χάσεν στό ἡμερολόγιό του ἀναφέρει τό παράδειγμα τῆς ἐμπορικῆς διαφοράς ἐμπορίου τῆς Καστοριάς μέ τόν στή Βενετία ἀναποκριτή του, πού ἀνερχόταν στό πᾶν 60.000 ἀσπρων, δηλαδή 30.000 χρυσῶν φράγκων!

Τότε πολλοί Ἑβραῖοι ἐμποροὶ τῆς Καστοριάς ἴδρυσαν ἀρτιότατα, καί στόν τύπο τῶν ἀντιστοίχων εὐρωπαϊκῶν, ὑποκαταστήματά τους στή Θεσσαλονίκη, Βελιγράδι καί Νίσα.

ΕΒΡΑΙΟΙ ΚΑΙ ΓΟΥΝΑΡΙΚΗ

Ὡς πρὸς τήν πρώτη ἐμφάνιση τῆς γουναρικής στήν Καστοριά, μιά μονάνα ὑπῆρχε λαϊκή παράδοση, ὅτι τήν τέχνη

αὐτή τήν μετέφεραν ἐδῶ ὁμοεθνεῖς τους, κυνηγημένοι ἀπ’ τοὺς διωγμούς τῆς Ἱερᾶς Ἐξετάσεως πού εἶχαν μείνει γιά πρῶτο τους σταθμό στήν Ἀχρίδα, ὅπου ἐκεῖ ἔμαθαν τήν τέχνη τῆς γουναρικής.

Σύμφωνα πάντοτε μέ τίς παραδόσεις τους, τό ἐμπόριο τῆς γούνας τό μετέφεραν σ’ ἄλλες ἀγορές, ἀφήνοντας τήν ἐπεξεργασία καί τήν προετοιμασία τῶν μηλωτῶν στοὺς ντόπιους Χριστιανοὺς κι Ἑβραίους Καστοριανοὺς. Ἡ παράδοσή τους ἀκόμα θέλει ὑφιστάμενες συνεχεῖς συνεργασίες καί συνεταιρισμούς Χριστιανῶν κι Ἑβραίων γουναράδων κατὰ τοὺς 16ο, 17ο καί 18ο αἰῶνες. Ἀπ’ αὐτές τίς συνεργασίες, στοὺς Ἑβραίους, λόγω τοῦ ὅτι ἤξεραν ξένες γλῶσσες καί εἶχαν τήν ὁλόπλευρη ἐνίσχυση τῶν Ἰσραηλτικῶν Κοινοτήτων τοῦ ἐξωτερικοῦ, ἀνεθέτονταν καθήκοντα μεταπωλητῶν, πλασιέ, πρακτόρων καί κινητῶν παραγγελιοδόχων, ἐνῶ στήν καθ’ αὐτό ἐπεξεργασία ἐπιδόθηκαν μέ ζήλο κι ὑπομονή οἱ Χριστιανοὶ Καστοριανοί.

Αὐτή τή διαχωριστική γραμμή Ἑβραίων ἀπ’ ὅλον τόν κόσμον καί Καστοριανῶν στόν τομέα τῆς γούνας, δηλαδή τό ξεκούραστο ἐμπόριο τῶν μεταπωλήσεων, σέ σχέση μέ τήν κοπιώδη χειρωνακτική ἐργασία τῆς συρραφῆς, ἐκμεταλλεύθηκαν κι ἐκμεταλλεύονται ἀκόμα γελοῖοι ἀντισιμιῖτες γιά νά δικαιολογήσουν τ’ ἀπωθημένα τους.

ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΚΑΙ ΛΟΙΠΗ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ ΤΩΝ ΚΑΣΤΟΡΙΑΝΩΝ ΕΒΡΑΙΩΝ ΚΑΤΑ ΤΟ 19ο ΑΙΩΝΑ

Οἱ Ἑβραῖοι ἐμποροὶ τῆς Καστοριάς τό ἴδιο ἐξ Ἰσου ἐνδιαφέρον ἐδειχναν καί γιά τίς πλησιέστερες μὰ καί γιά τίς πιό ἀπόμακρες ἀγορές. Δέν ὑπῆρχε ἀγορά πού νά μὴ τρέξουν πρῶτοι.

Στό Μαύροβο γινόταν κάθε χρόνο, πρὸς τὰ τέλη τοῦ Φθινοπώρου, ἓνα ἀπὸ τὰ μεγαλύτερα πανηγύρια τῆς Ἀνατολῆς. Ἀπ’ ὅλες τίς χώρες τῆς Ἀνατολῆς καί παραδουνάβια μέρη συνέρρεαν — εἶναι ἱστορικά ἐξακριβωμένο — χιλιάδες πωλητῶν κι ἐμπόρων, προμηθεύοντας τίς ὀνομαστές στόφες, τὰ ἀποικιακά καί φάρμακα τῆς Βιέννης καί τῆς Ἀγκῶνας, τῆς Μασσαλίας καί τῆς Τεργέστης, πού κατέκλυζαν τό πανηγύρι τοῦ Μαυρόβου. Οἱ δέ Καστοριανοὶ Ἑβραῖοι στό ὀνομαστό αὐτό πανηγύρι εἶχαν τήν πιό ἐνεργό καί τιμητική θέση.

Ἀπ’ τίς τόσες ἐμπορικές τους ἀπασχολήσεις εἶχαν γίνει καί θεωροῦνταν οἱ πιό πλούσιοι Ἑβραῖοι τῆς Ἑλλάδος. Τό-

σο είχαν εξαπλωθεί ή φήμη για τα πλούτη τους ώστε, είδικά γι' αυτούς, ο σουλτάνος με φερμάνι του ανέβασε το ύψος της εισφοράς τους (χαράτσι), που μέχρι τέλους του 16ου αιώνα πλήρωναν μ' όλους συνολικά τους Έβραίους της Μακεδονίας, μέσω του Ραββινάτου Θεσσαλονίκης.

Η εξαιρετική αυτή ευμάρειά τους ώθησε πολλούς να καταπιστούν με τη μελέτη της Ιστορίας τους κι ιδιαίτερως του Ταλμούδ (που ως γνωστόν περιέχει και Ιατρικές συμβουλές). Από τη μελέτη αυτή διάφοροι Ταλμουδιστές έγιναν όνομαστοί πρακτικοί γιατροί και φαρμακοποιοί της εποχής. Τα δέ φώτα των Ιατρικών τους γνώσεων τά χρησιμοποίησαν, δίνοντας Ιατρικές συμβουλές και θεραπεύοντας από διάφορες ασθένειες Χριστιανούς και Τούρκους, τόσο στην πόλη της Καστοριάς όσο και στην περιοχή της.

Όμως αυτή την οικονομική τους άνεση την αμαύρωναν κατά τα περισσότερα χρόνια του 16ου αιώνα οι έσωτερικές εμφύλιες διαμάχες τους για το ποιός απ' τις διάφορες φάρες θά θεωρόταν ως πιά ικανός και κατάλληλος να καταλάβει τη θέση του μεγάλου ραββίνου Καστοριάς (Στή Θεσσαλονίκη ήταν έδρα αρχираββίνου — αρχιεπισκόπου να πούμε, που είχε υπό τη δικαιοδοσία του τα ραββινάτα όλης της Βαλκανικής).

Κατά τό 17ο αιώνα, όταν ή επίδραση των έξ Ισπανίας και Πορτογαλίας άφιχθέντων Έβραίων είχε δώσει τό χαρακτηριστικό τύπο του Ιουδαίου που γνωρίσαμε κι έμείς ως σήμερα, έπληθε κάποια φυλετική και έθνική ένότητα. Κυριότερος συντελεστής αυτής της ένωτικής προσπάθειας και πρώτος ραββίνος πιά της ένιαίας Κοινότητας ύπήρξε ό έλληνοφώνος Ιωσήφ Άλμέτρ, που ύπήρξε πρωτύτερα ραββίνος Τρικάλων, καταγόμενος, όμως, από την Καστοριά.

Είναι άρκετά ένδιαφέρουσα και χαρακτηριστική ή συμφωνία της προσλήψεώς του ως ραββίνου Καστοριάς. Η Έβραϊκή Κοινότητα δέχτηκε για νά τον προσλάβει επί τρία χρόνια ως ραββίνο της: 1) Νά καταβάλει τά έξοδα του ταξιδιού του απ' τά Τρίκαλα ως τη Καστοριά, διαρκείας τριών ήμερών και τη μίσθωση καραβανίου προς μεταφορά των άποσκευών του, 2) ν' άποζημιωθεί ή προσωπική του φρουρά από όλοφύλους, 3) νά του καταβάλλεται έτήσιος μισθός από 15 χιλ. άσπρα, δηλαδή 7.500 χρυσά φράγκα, 4) Νά του δίνουν 15 καρβέλια ψωμί έβδομαδιαίως και τέλος 5) ποσότητα τό χρόνο!

Ο Άλμέτρ είχε ένδιατρίψει στις Γραφές και θεωρόταν σοφός και σεβαστός μεταξύ των λογίων της Θεσσαλονίκης, που τον γνώριζαν καλά.

Όταν ό Άλμέτρ έφυγε απ' την Καστοριά γι' άλλη σπουδαιότερη θέση ως ραββίνος, προσελήφθη απ' την Ισραηλιτική Κοινότητα Καστοριά ό Σολομών Μεβοράχ, ό όποιος είχε φήμη άρίστου ρήτορα. Ο Μεβοράχ ήταν γνώστης των ραββινικών καθηκόντων, καλής μορφώσεως κι είχε μελετήσει τό Ταλμούδ.

Άλλά στην ίδια Κοινότητα της Καστοριάς έτυχε νά ύπηρετήσουν και πολλοί άλλοι μορφωμένοι ραββίνοι. Οι πιά πολλοί απ' αυτούς προέρχονταν από τη διακεκριμένη οικογένεια ντέλ Μάγιο. Η οικογένεια αυτή, ίβηρικής καταγωγής, λέγεται πως προερχόταν απ' τό χωριό Μάουγια της Βαρκελώνας. Ένας άπόγονος της ίδιας οικογένειας — ό Μωύσης ντέλ Μάγιο, που έζησε τό 17ο αιώνα, θεωρόταν πολύ μορφωμένος ταλμουδιστής κι άρχηγός νέας ραββινικής δυναστείας. Τούτον διαδέχθηκε ό γιός του Χεμόγια τό 1657, ύστερα από μία χαρακτηριστική σύμβασή του με την Ισραηλιτική Κοινότητα της Καστοριάς, που έχει περίπου ως εξής. «Ήμεϊς οι προεστοί των Ισραηλιτών της Καστοριάς δεχόμεθα τον ευγενή Χεμόγια ντέλ Μάγιο υιόν του Μωυσέως ως πνευματικόν μας άρχηγόν και ήγέτην των ψυχών μας. Νά είναι δικαστής εις όλας τάς άστικές και

ποινικές ύποθέσεις μας, νά εκδίδη τάς άποφάσεις του συμφώνως προς τό δίκαιον και την ισότητα, ακολουθών την φωνήν της συνειδήσεώς του. Δηλούμεν ότι δέν θά προσβάλλωμεν τάς άποφάσεις του, άλλ' αὐται θά ώσι δι' όλους μας ύποχρεωτικοί, ως όρίζει ό Μωσαϊκός Νόμος...»

Κατά τό 1688 ή Καστοριά δέχεται νέο κύμα προσφύγων από Έβραίους της Ούγγαρίας και του Βελιγραδίου. Σ' αυτά τά χρόνια, επί σουλτάνου Σουλεϊμάν του Β', ξέσπασε πόλεμος Ούγγαρίας — Τουρκίας μ' άποτέλεσμα ό τουρκικός στρατός ν' άπωθηθεί νοτιότερα του Βελιγραδίου, που έπεσε στά χέρια των Ούγγρων την 6 Σεπτεμβρίου 1688.

Μερικοί απ' τους Έβραίους του Βελιγραδίου, που συνδέονταν με τους δικούς μας της Καστοριάς, ήρθαν κατ' ευθείαν στην πόλη μας σαν πρόσφυγες και πολλοί άλλοι ήρθαν άργότερα μέσω Βερατίου Άλβανίας. Στό Βεράτι είχαν συγκεντρωθεί πολλοί Έβραίοι πρόσφυγες απ' τό Βελιγράδι και την Αύλωνα, που είχαν βομβαρδιστεί με τό ναυτικό τους οι Βενετοί τό 1670. Ένα πλήθος Έβραίων λιμοκτονούσε τότε στό Βεράτι, όπου κάποιος ψευδοποδήκτης τους, ό Σαββατάι Σεβή, ίδρυσε μία καινούργια Ιουδαϊκή αίρεση. Η αίρεση βρήκε πρόσφορο έδαφος διότι, λόγω της φτώχειας και των πρωτόγονων μεθόδων καταπολεμήσεως των ασθενειών, ξέσπασε κατά τά έτη 1670 και 1671 μία πρωτοφανής έπιδημία πανώλης (πανούκλας). Οι κάτοικοι του Βερατίου πέθαιναν κατά δεκάδες κάθε μέρα. Τότε φεύγοντας πανικόβλητοι μπροστά στό φάσμα της πανούκλας έμφανίστηκαν στην Καστοριά οι πρώτοι από τό Βεράτι Έβραίοι πρόσφυγες. Φαίνεται πως μαζί τους ήρθε και τό μικρόβιο της φοβερής άρρώστιας. Δέν άργησε κι ή πανούκλα ξαπλώθηκε στην περιοχή της Καστοριάς κατά τρόπο άπειλητικό. Άρχισε κι έδω νά πεθαίνει ό κόσμος... Οι πλουσιότεροι Καστοριανοί με καράβια, καροβάνια κι άμαξες έφευγαν με πρώτη εύκαιρία, έγκαταλείποντας πίσω τους τά πάντα, ενώ στην Καστοριά ή πανούκλα καταπολεμόταν με ύποτυπώδη άντιδραστικά μέτρα. Μερικά χρόνια μετά, και συγκεκριμένα τό 1709, όπως αναφέρει ένας παλιός χρονικογράφος Ιερωμένος σέ σημείωσή του γραμμένη σ' ένα άρχαιο συναξάριο της έκκλησίας Παναγίας Ρασσιώτισσας (Καστοριάς), ένας φοβερός σεισμός συγκλόνισε την Καστοριά και σχεδόν την κατέστρεψε έξ όλοκλήρου. Τό γκέττο (έβραϊκός μαχαλάς) μεταβλήθηκε σ' άμορφο σωρό έρείπιών... Χριστιανοί κι Έβραίοι καταφεύγουν στά βουνά που είναι καλυμμένα με άφθονο και πυκνό χιόνι. Τότε ένσκηπτεί πάλι ό καραδωκών έχθρός: Η πανούκλα, που είχε παρουσιάσει κάμψη, ξαναπαρουσιάζει έξαρση! Άμέτρητα τά θύματα θάβονται πρόχειρα στους καταυλισμούς (Κρεπενή - Φούρκα - Βίγλα).

Στις 7 Δεκεμβρίου 1719, όπως αναφέρει ό Έβραϊος χρονικογράφος Άβεσσαλώμ Κοέν, μία μεγάλη πυρκαϊά καταστρέφει στό γκέττο (που είχε ξανακτισθεί ύστερα από τους σεισμούς) όλα τά σπίτια και τίς τρεις συναγωγές.

Τό 1742 κατά παράξενη σύμπτωση στό γκέττο πέφτει μία πρωτοφανής βροχή: Άργιλώδη λασπονέρια, που χαρακτηρίσθηκαν τότε κακοσημαδιά...

Τό 1780 έμφανίζεται στό γκέττο έπιδημία χολέρας, τό μικρόβιο της όποιος απέδωσαν φανατικοί σέ κάποιο νεαρό Έβραίο μετανάστη που είχε έρθει από την Αύλωνα. Τότε οι τουρκικές άρχές ύποχρεώνουν όλες τις έβραϊκές οικογένειες νά έγκατασταθούν ως άπόβλητες σέ μία έξοχική καμπία περιοχή, σημερινό θέρετρο, — την Κρεπενή. Έκει πολλοί πεθαίνουν και θάβονται έπιτόπια, γιά ν' άνασύρονται άκόμα και σήμερα σκελετοί κατά τά βαθιά όρυγώματα της γής. Τό 1785 ξανακαίεται τό γκέττο κι όπως τά σπίτια του είναι χτισμένα τό ένα κοντά στό άλλο οι καταστροφές είναι φοβερές.

Τά έπανελημμένα πλήγματα της μοίρας των Έβραίων

τῆς Καστοριάς, εἶχαν σάν ἀποτέλεσμα νά χαλαρώσουν τὰ ἦθη τους, νά ἐλαττωθεῖ ἡ προσήλωσή τους στίς παραδόσεις καί τούς νόμους τῆς φυλῆς τους καί νά παρατηρηθοῦν ὄχι λίγα κρούσματα ἀπειθαρχίας στούς κανονισμούς τῆς Κοινότητος.

Πρῶτο μέτρο πού ἔλαβαν οἱ προεστοί τους ἦταν ἡ παρεμπόδιση, μέ κάθε θυσία, τῆς ἠθικῆς καταπτώσεως καί ἡ ἐνταση τῆς μορφώσεως τῶν νέων βλαστῶν τῆς ράτσας τους. Ἰδρυσαν σχολεῖα ὀργάνωσαν λουτρά, συσσίτια καί φιλανθρωπικό Ταμεῖο.

Κατόπιν ἐφάρμοσαν τὸ ASKAMOTH (διάταγμα) τοῦ ραββινάτου Θεσσαλονίκης, πού θέσπισε πρὶν 140 χρόνια νά γίνεται κάθε γάμος παρουσία 10 τουλάχιστον ὁμοθρήσκων καί δύο ραββίνων. Ἀφορμὴ σ' αὐτὴ τὴν ὑπαναχώρηση τῶν Καστοριανῶν Ἑβραίων ἔδωσε ἓνα μεγάλο σκάνδαλο, πού ἐγίνε στὴν Καστοριά τὸ 1710. Τῇ χρονίᾳ ἐκείνῃ ἀπεβίωσε στὴ Καστοριά κάποιος Ἀβραάμ Ἀλμπάλλα, ἀφήνοντας μιὰ τεράστια περιουσία, ἀλλὰ κι ὀρφανὴ ὅσο κι ἀπροσπάτευη τῇ δεκάχρονη κόρη του Σάρρα. Αὐτὴν τῇ ἀπροσπάτευη παιδοῦλα ἔβαλε στοῦ μάτι νεαρὸς ἀνεργὸς ἀλητεύων, ὁ Ἀβραάμ Κοέν, πού καραδοκῶντας ἓνα μεσημέρι μέ μιὰ ἀνθοδέσμη στοῦ χέρι κάτω ἀπὸ τὸ παράθυρό της, τῆς πρότεινε νά κατεβεῖ γιὰ νά... παίξουν... Ἀνύποπτο τὸ κοριτσάκι κατέβηκε καί τὴν ὥρα πού ἀπὸ τὸ σοκάκι περνοῦσαν δύο μάρτυρες Ἑβραῖοι τῆς ἔδωκε τὸ μπουκέτο λέγοντας τὴν καθιερωμένη φράση τοῦ τυπικοῦ: «Μέ τοῦτο σέ καθιστῶ δική μου!...». Οἱ Ἑβραῖοι, πού ἦταν αὐτόχθονες, δέν χρησιμοποιοῦσαν δαχτυλίδι — ἔθιμο καθαρὰ ἐυρωπαϊκό — ἀλλὰ δίνοντας ἓνα ὁποιοδήποτε ἀντικείμενο «ἐδεναν» ἓνα ἄτομο μέ ὑποχρέωση ἀνάλογη μέ τὸ σύγχρονο «γιάντες»... Ἀρκοῦσε ἡ μαρτυρία δύο ἀτόμων πού εἶδαν τὴ σκηνὴ γιὰ νά ἐπικυρωθεῖ ὁ γάμος. Ἡ ὑπόθεση αὐτὴ ἐφθασε στοῦ Ἀνώτατο Ἑβραϊκὸ Δικαστήριο (Μπέθ Ντίν), ὅπου ὁ δρᾶστης ἐπικαλέσθηκε τὴν ἀπαραβίαστη διάταξη τοῦ Μωσαϊκοῦ Νόμου καί κέρδισε τὴ νύφη καί τὴν τεράστια περιουσία.

Ὁ 19ος αἰώνας κύλησε σχεδὸν ἀδιατάραχτος γιὰ τοὺς Ἑβραίους τῆς Καστοριάς, πού ζοῦσαν εἰρηνικά καί ἡσυχὰ μέ τοὺς Χριστιανοὺς καί Τούρκους συμπολίτες τους.

Ἐστὶ φιλήσυχους ἐμπορευόμενους καί εἰρηνικοὺς τεχνίτες τοὺς βρῆκε ἡ αὐγὴ τοῦ 20οῦ αἰῶνα κι ἀργότερα ἡ ἀπελευθέρωση τῆς Καστοριάς μας, τὴν ἐορτὴ τοῦ ἁγίου Μηνῶ — 11 Νοεμβρίου 1912.

Ἡ ἐλληνικὴ Διοίκηση ἀπὸ τὰ πρῶτα χρόνια τῆς ἐλευθέρως ζωῆς σεβάστηκε τὴ θρησκευτικὴ ἐλευθερία, τὰ ἦθη καί ἔθιμα τῶν Ἑβραίων τῆς Καστοριάς. Τούς προστάτευαν οἱ νόμοι, ὥπως ὅλους τοὺς Ἕλληνες πολίτες, κι οἱ Καστοριανοὶ Ἑβραῖοι μόνο εὐγνωμοσύνη ἤμποροῦσαν νά τρέφουν γιὰ τὴ φιλόνομη Καστοριά καί τὴ μεγάλη της Μητέρα, τὴν ἀθάνατη καί μεγαλόψυχη Ἑλλάδα!

ΤΑ ΤΕΛΕΥΤΑΙΑ ΧΡΟΝΙΑ

Οἱ Ἑβραῖοι τῆς Καστοριάς τὰ τελευταῖα πρὸ τοῦ πολέμου χρόνια διαδραμάτισαν σπουδαῖο ρόλο στὴν ἐμπορικὴ καί κοινωνικὴ ἀνάπτυξη τῆς πόλεώς μας.

Ἀρχῶν συντηρητικῶν μέ πατριαρχικὲς ἀντιλήψεις γιὰ τὴν ἰδέα τῆς οἰκογενείας, τοῦ νοικοκυριοῦ καί τῆς τιμῆς, ὑπῆρξαν πρότυπα καλῶν οἰκογενειάρχων, νομοταγῶν καί φιλήσυχων πολιτῶν κι ἐμπόρων πού τοὺς ἀρκοῦσε τὸ μικρὸ κέρδος. Δέν ὑπάρχει παλαιὸς Καστοριανὸς πού νά μὴ θυμᾶται πόσο καλόβολοι, συγκαταβατικοὶ στίς συναλλαγές τους, ὑποχρεωτικοτάτοι καί φιλότιμοι στοὺς πελάτες τους ὑπῆρξαν οἱ Ἑβραῖοι μας. Στὴν κατανάλωση τὸ κέρδος!... αὐτὸ ἦταν τὸ δόγμα κι ὄχι κενὸς λόγος γιὰ τὸν Ἑβραῖο ἐμπορο. Πολλὰ διδαχτήκαμε οἱ Καστοριανοὶ ἀπὸ τὸν τρόπο

Παλιὸ ἑβραϊκὸ ἀρχοντικό.

τοῦ ἐντιμου, τοῦ συντηρητικοῦ ἐμπορίου, πού ὑπῆρξαν μαέστροι.

Ἀλλὰ καί ἡ συμπάθεια τῶν Χριστιανῶν Καστοριανῶν ἐκδηλωνόταν πάντοτε πλοῦσια, ἀνεπιφύλακτη κι αὐθόρμητη γιὰ τοὺς Ἑβραίους φίλους τους. Σπάνια — σπανιότατα Ἑβραῖος πῆγαινε στὰ δικαστήρια Χριστιανὸν συμπολίτη του γι' ἀπάτη κι ἀδίκια. Ἀπλοῦστατα γιατί περιπτώσεις τέτοιες δέν παρουσιάστηκαν ποτὲ ἢ τουλάχιστον ἦταν ἐλάχιστες.

Δέν ὑπῆρξαν λίγοι ἀπ' τοὺς Ἑβραίους τῆς Καστοριάς πού ἡ ἐλληνικὴ πατρίδα τοὺς ἀναγνώρισε σάν ἐπιστήμονες, τοὺς ἔκανε ἐφ. ἀξιωματικούς τοῦ στρατοῦ, τοὺς διόρισε δημοσίους ὑπαλλήλους καί τοὺς ἐμπιστεύθηκε ὅ,τι καί τ' ἀκολουθοῦντα τὴ χριστιανικὴ πίστη παιδιὰ της. Κι οἱ Ἰσραηλίτες, ὅμως, συμπολίτες μας φάνηκαν ἀξιόι αὐτῆς τῆς ἐμπιστοσύνης πάντῃ καί τίμησαν τὸ δνομα τῆς ξακουσμένης Καστοριάς. Πολλοὶ πολέμησαν ἥρωικά καί τραυματίσθηκαν.

Μέ ὄχι λίγη συγκίνηση ὁ γράφων ἀναπολεῖ κάποια δραματικὴ σκηνή, στὴν ὁποία βρέθηκε μάρτυρας, ὅταν κατὰ τὴν ἀνοίξη τοῦ 1946 διοικοῦσε λόχο τοῦ 567ου Τάγματος Πεζικοῦ στοῦ ὕψωμα πού χωρίζει τὴ Δοϊράνη ἀπ' τὸ παραμεθόριο χωριὸ Ἀκρίτας. Εἶχε ἐπισκεφθεῖ τότε τὸν τάφο τοῦ μονακίβου παιδιοῦ της, πού ἦταν θαμμένο πλάι σ' ἄλλα χριστιανικὰ μνήματα σ' ἐρημικὸ νεκροταφεῖο κοντὰ στὸν καταυλισμό, μιὰ ἡλικιωμένη γριοῦλα Ἰσραηλίτισσα, καταγόμενη ἀπ' τὴν Καστοριά καί παντρεμένη στὴ Θεσσαλονίκη. Ὁ πόλεμος χώρισε τὸ σπίτι της. Αὐτὴ βρέθηκε στὸ Παρίσι κι ὁ γιὸς της φαντάρος στὴ Δοϊράνη. Ἐκεῖ, στὴ μάχη τῶν φυλακίων κατὰ τὴν εἰσβολὴ τῶν Γερμανῶν κράτησε τὰ γερμανικὰ τάνκς μ' ἓνα πολυβόλο γι' ἄρκετὴ ὥρα, ὅπου νά συμπτυχθεῖ ἡ ὑπόλοιπη δύναμη τοῦ Φυλακίου καί

τραυματίσθηκε θανάσιμα. Έτσι σακατεμένο τόν άποτελείωσαν οί Γερμανοί μέ κοντακίες, γιά νά τόν θάψουν άργότερα πατριώτες χωρικοί στό νεκροταφείο, πού άναπαύονται οί ήρωες. Μπροστά σέ μία άσπρη μισοχασμένη πέτρα, πλάι σ' άλλους χριστιανικούς τάφους, έκλειγε σπαρχτικά ή χαροκαμένη Ισραηλίτισσα μάνα, ένw σέ στάση εύλαβικής προσοχής, ξεσκούφωτοι, συμμερίζονταν τή θλίψη της οί άνδρες του λόχου...

Καί στόν κοινωνικό τομέα οί Ισραηλίτες μας δέν ύστερούσαν σ' έκόηλώσεις άξιοζήλευτες κι ύποδειγματικές. Ταχτικά όργάνωναν τελετές, θεατρικές παραστάσεις, χορούς καί διασκεδάσεις καί δέν λησμονούσαν πάντα νά καλούν τίς έπίσημες άρχές καί τούς Χριστιανούς φίλους τους. Δύο άρτια όργανωμένες προσκοπικές ομάδες μόρφωναν τούς νέους τους καί δύο άθλητικοί σύλλογοι — ή Χασμονάμη καί ή Μακαμπή — παρείχαν στή νεολαία τους τήν εύκαιρία νά έπιδίδεται στό σπόρ.

Άπό άπόψεως τοποθετήσεώς τους στό παγκόσμια ρεύματα του Ιουδαϊσμού ήταν διαιρεμένοι (προσόν... φαίνεται έλληνικής προελεύσεως!). Οί μισοί άνήκαν στήν όργάνωση Μπετάρ του Πολωνού στρατηγού Ζαμποτίνσκυ καί οί άλλοι στή Σιών του δόκτορος Βάισμαν. Ός γνωστόν ό Ζαμποτίνσκυ ήταν ύποστηρικτής της δυναμικής πολιτικής γιά τήν ίδρυση Ισραηλινού κράτους, ένw ό Βάισμαν ήταν μετριοπαθής.

ΠΡΟΛΗΨΕΙΣ — ΗΘΗ — ΕΘΙΜΑ

Στήν πόλη μας δέν παρατηρήθηκε σ' εύρεία κλίμακα — όπως άλλου — τό φαινόμενο έπιμιξιών Χριστιανών κι Έβραίων, ίσως λόγω παρουσίας ένός άμφίρροπου πουριτανισμού. Παλιότεροι συμπολίτες μας λίγες άνέφεραν περιπτώσεις πού Έβραιοπούλες της Καστοριάς πήραν Χριστιανούς καί βαπτίσθηκαν.

Χωρίς νά υπάρχουν φανερές ή χτυπητές άντιθέσεις, κυκλοφορούσαν καί λογής λογής άνόητες προλήψεις είς βάρος του έβραϊκού στοιχείου σάν εκείνη π.χ. σύμφωνα μέ τήν όποία οί Έβραίοι όρισμένες μέρες του χρόνου... έπιναν άνθρώπινο αίμα πού συγκέντρωναν ρίχνοντας στό «βελόνια, κλεμμένα χριστιανόπαιδα!...» Η ήλίθια αύτή πρόληψη άποτελεϊ μίμηση ειδωλολατρικής κατηγορίας, όμοιας μ' εκείνη πού είχε έξυφανθεί κατά τήν έποχή του Άντωνίνου, αυτοκράτορα της Ρώμης, ότι τάχα οί Χριστιανοί τά βράδια έστίζουν «Θυέστια δείπνα» κατά τά όποία έτρωγαν τίς σάρκες σφαγμένων άλλοδόξων!... Τό βέβαιο είναι πώς ή κατηγορία αύτή των «βελονιών» στηρίχθηκε σέ κάποια έγκαταλειμμένη σήμερα δοξασία των Έβραίων, κατά τήν όποία στό άέναιο γύρισμα του Τεκουφά (χρονικού κύκλου) κι άκριβώς στίς στιγμές των ήλιοστασίων — ίσημεριών (Νισσάν, Ταμούς, Τιούρί καί Τεβέτ) πέφτουν σταγόνες αίματος στό καθαρά νερά. Άντίθετα, όμως, άπ' ότι τούς άποδιόταν οί Έβραίοι στίς μέρες αυτές άπόφευγαν, ιδιαίτερα στό Τεκουφάν — Νισσάν, κάθε τί πού θύμιζε θυσίες, μέριμνες, φροντίδες, μαγείρεμα κ.λπ. Γι' αύτό παρασκεύαζαν τά γνωστά μας μπουγίκιους — κουλάτσια, δέν άναβαν φωτιές καί δέν έπιαναν χρήματα.

Άλλη μία περίεργη δοξασία ήταν ή είδική προσευχή τους, ή λεγόμενη Καδός, σύμφωνα μέ τήν όποία κάθε παιδί μπορούσε, άπαγγέλλοντάς την κάθε μέρα, ν' άπαλλάξει τήν ψυχή του πεθαμένου του γονιού γιά ένδεκα μήνες τό χρόνο άπ' τά δεινά της κόλασης.

Λαός άπό τή φύση του μυστικοπαθής καί συναισθηματικός άπόφευγε τά πολλά γλέντια καί τίς έντονες διασκεδάσεις. Σ' αύτό, έκτός της ψυχασύνθεσής του, πιθανόν νά έπηρέαζε καί ή παρουσία κάποιου έξόφθαλμου, πολλές φορές, όργανικού έκφυλισμού, όφειλόμενου στους συχνούς

γάμους μετά στενών συγγενών. Οί παρατηρούμενες αίμομιξίες, καταδικαζόμενες σήμερα άπ' τή σύγχρονη έπιστήμη της εύγονικής, είχαν σάν άποτέλεσμα νά παρουσιάζονται δυσανάλογα ποσοστά, σέ σχέση μέ τόν πληθυσμό τους, περιπτώσεων έπιληπτικών, ήλιθίων, ύστερικών κ.λπ. Γι' αύτό είναι άσήμαντη ή παραγωγή τους σέ τραγούδια, θρύλους, άνέκδοτα, παροιμίες, παραμύθια, ό,τι δηλαδή συνθέτει τή λαογραφική όμορφιά της ζωής ένός άριθμού ανθρώπων.

Ένα τραγουδάκι τους όμορφο, μά συγκρατημένο σ' έξαρση καί χαρακτηριστικό της έβραϊκής ψυχολογίας, παραθέτω κατωτέρω μ' έλληνικούς χαρακτηρισμούς χάριν των άγνωστών μου πού ξέρουν τά έβραϊοϊσπανικά:

— Σενιόρα μανά, άσιερκουέζε μάς άλ λιάδο
κουέ μί φρέγκουλε λιά τρίπα κόν ουν πόκο ντέ ρακί!

— Σενιόρα μανά, μίρε κουέ, ές μορίρ!

— Νόν τε έσπάντες, μί φίτζια κουέ ές παρίρ...

Μί φίτζια πρεσιόζα του νόν τε έσπάντες

Έστο γιά λιό πάζαν ι λιά πινσέζας.

Έστο κουιέν λιό κουλά;

Έλ κουμισιού - καπού, κουέ νόν σέρα λιά πουέρτα...

Λιά κουμμάδρε βιένε έ τόμερ μιζούρας

Άλλιά νόβια λιά τόπα κόν ούνα κριατούρα.

Σί κουιρέις, πόρ βός κορτάδ λιά φασιντούρα

Ι άλ νόθιο ντεσίλντε κουέ μέρκιε ούνα κούνα...

Τό παραπάνω τραγουδι, κατ' έλευθερη μετάφρασή μου έχει ως έξης:

Άκου γιαγιά καλότυχη

Μου τρίβεις μέ ρακή τή μέση μου γερά;

Κύττα γιαγιά πού θάνατος ύπάρχει

κι ή κόρη σου έτοιμάζει μία χαρά.

Ό τιμημένη κόρη μου, έσύ νά μή φοβάσαι!

αυτό τό κάνουν πρίγκηπες κι άρχόντοι

κι όλοι μας κι έσύ καί όποιος νάιναι,

μονάχα φταίγουνε του γείτονα οί πόνοι!

Όταν ή μαμή σιμώνει μέ μεζούρα

τή νύφη τήν εύρίσκει μέ μικρά...

Φασκίες τώρα θέλω κι όχι κούρα

καί στό γαμπρό, πές πώς κούνια καρτερώ!

Τό τραγούδι αύτό, κι άλλα παρόμοια, τόλεγαν στίς βεγγέρες καί στό Γκαράσσια (έβραϊκα καρναβάλια) του Μαρτίου.

ΓΕΝΙΚΑ — ΠΑΡΑΛΕΙΠΟΜΕΝΑ

Οί Έβραίοι της Ελλάδος καί μέ αυτούς βεβαίως καί οί της Καστοριάς συμμερίσθηκαν άνάλογα τίς έθνικές μας περιπέτειες καί συνέβαλαν κι αυτοί στήν άνάπτυξη της χώρας.

Θά ήταν παράλειψη νά μήν αναφέρω έδώ τούς ήρωικούς άγώνες του 50ου Συντάγματος Πεζικού Θεσσαλονίκης, πού ήταν επανδρωμένο μέ Ισραηλίτες καί τήν ήρωική θυσία του γενναίου συνταγματάρχη Μορδοχαίου Φριζή, πού έπεσε τό 1940 γιά τήν άθάνατη πατρίδα μαζί μ' άλλους 613 όμοθρήσκους του.

Δέν ύπάρχει μορφωμένος Έλληνας πού άγνωστ τό όνομα του μεγάλου Νεοέλληνα ποιητή — του Γιώσεφ Έλιγιά άπό τά Γιάννενα — τό ποιητικό έργο του όποίου θαύμασε κι άναγνώρισε ό έθνικός ποιητής Κωστής Παλαμάς. Ό Έλιγιά ύπήρξε μέγας μέσα στίς μεγάλες φυσιογνωμίες του σύγχρονου έλληνικού πνεύματος καί άν ό πρόωρος θάνατός του δέν στερούσε τά νεοελληνικά γράμματα άπ' έναν άρρενωπό σμιλευτή του στίχου, ή έλληνική γραμματολογία θάχε πολλά νά ώφεληθεί άπό τόν άθάνατο τραγουδιστή της Παμβώτιδας καί τό δημιουργό των ύμνων της «Ρεβέκας».

Άλλά καί στή φριχτή έξορία τους — στό στρατόπεδο της

Γερμανίας — δέν λησμονήσαν οι δυστυχισμένοι Ἰσραηλίτες τῆς Ἑλλάδας τὴ μεγάλη μάνα, πού τοὺς εἶχε μέ τόσο σποργὴ στὴν ἀγκαλιά της, τὴ μάνα πού τρέφει ἡρώες κι ὀρθώνει Παρθενῶνες!

Ὅταν στὶς 18 Ὀκτωβρίου 1944 στὸ στρατόπεδο Μπίρκενάου ἔμαθαν οἱ Ἑλληνοεβραῖοι πὺς ἀπελευθερώθηκε ἡ Ἀθήνα, μόνοι αὐτοὶ ἀπ' ὅλους τοὺς συγκρατούμενους ὁμοθρήσκους τοὺς κατασκεύασαν ἀπ' τὰ κουρέλια πού φοροῦσαν μιά γαλανόλευκη καὶ μ' αὐτὴν ἐπὶ κεφαλῆς, τραγουδώντας τὸν Ἑθνικὸ μας Ὑμνο δρμησαν κι ἔκασαν τὸ ὁμώνυμο κρεματόριο, ἐνῶ δέχονταν βροχὴ τῆς σφαίρες ἀπὸ τὰ γερμανικὰ πολυβόλα.

Μόνοι αὐτοὶ ἔδωσαν τὸ παράδειγμα τῆς αὐτοθυσίας καὶ στοὺς ἄλλους Ἰσραηλίτες. Κι αὐτὸ γιατί ἡ Ἑλλάδα τοὺς στάθηκε πάντα εὐκρινὴς καὶ σποργικὴ προστάτιδα, ὅταν ἀδούλωτη κι ἐλεῦθερη δέν τοὺς ξεχωρίζε ἀπ' τὰ ὑπόλοιπα παιδιά της καὶ γιατί, ἀκόμη καὶ στὶς δύσκολες ὥρες τοὺς, ὕψωσε τὸ ἀνάστημά της στὸν κατακτητὴ. Εἶναι πρὸς αἰῶνια περηφάνεια τῶν Ἑλλήνων ὅτι μόλις ἀνακοινώθηκαν τὰ πρῶτα ἀντιεβραϊκὰ μέτρα τῶν Γερμανῶν συγκροτήθηκε στὶς 23-3-1943 στὴν Ἀθήνα μεγάλη ἐπιτροπὴ διαμαρτυρίας ἀπὸ καθηγητὲς πανεπιστημίων, ἀκαδημαϊκοὺς, λογίους, ἐκπροσώπους τῶν Ἐπιμελητηρίων τῆς χώρας, ἐπαγγελματικῶν ὁμοσπονδιῶν κ.λπ. μ' ἐπὶ κεφαλῆς τὸν τότε Ἀρχιεπίσκοπο Ἀθηνῶν ἀείμνηστο Δαμασκηνό. ἡ ὁποία παρουσιάσθηκε καὶ ἀπαίτησε ἀπὸ τὸν τότε κοὺσλιγκ πρωθυπουργό Κων. Λογοθετόπουλο νὰ τοὺς συνοδεύσει νὰ διαμαρτυρηθοῦν στὸ στεγνὸ στρατηγὸ Στρόφ, Γερμανὸ ἀνώτατο διοικητὴ τῶν δυνάμεων κατοχῆς, γιὰ τὴν προγραμματισμένη ἀνήκουστη θηριωδία ἐναντίον νηπίων, γερόντων, γυναικῶν, ἀθῶων κι ἀνυπόπτων πολιτῶν. Ἡ μεγάλη αὐτὴ ἐπιτροπὴ ἐπανελημμένα παρουσιάσθηκε στοὺς Γερμανοὺς καὶ ζήτησε τὴν ὄση τῶν βάρβαρων μέτρων, ἐνθαρρύνοντας, παράλληλα τὴν ἐκδοσὴ τιαραπλανητικῶν ταυτοτήτων σ' Ἑβραίους ἀπὸ ὀρισμένα ἀστυνομικὰ τμήματα.

Ὑπάρχει κάποια στενὴ σχέση στὴν ἱστορία καὶ τὴ μοῖρα τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους μέ τοὺς Ἰουδαίους. Στὸν τελευταῖο πόλεμο Ἕλληνες κι Ἑβραῖοι ἔδωσαν, ἀναλογικὰ μέ τὸν πληθυσμὸ τους, τὸ μεγαλύτερο φόρο αἵματος. Οἱ φανατικότεροι ἀντισιωνίτες: Ἀρθούρος Γκομπινώ, Ἐδουάρδος Ντρυμῶν, Ὄττο Βίσμα, Σταϊκερ καὶ Χίτλερ ὑπῆρξαν ταυτῶχρονα καὶ φανατικοὶ μισέλληνες.

Οἱ δύο αὐτοὶ ἀρχαῖοι λαοὶ τῆς Μεσογείου μποροῦν νὰ περηφανεύονται σήμερα. Ὁ ἑλληνικὸς γιατί ἔδωσε στὸν κόσμον τὴ φιλοσοφία, τὴν τέχνη, τὴν αἰσθητική, τοὺς ὠραίους θρύλους καὶ τὸ παράδειγμα πὺς πρέπει κανεὶς νὰ μύχεται γιὰ τίς ἰδέες του καὶ νὰ πέφτει δοξασμένος. Ὁ Ἰσραηλιτικὸς, γιατί ζωντάνεψε τοὺς θρύλους, ὕψωσε τὴν παρουσία του σὰν παραπέτασμα στὴ βάρβαρη Ἀνατολή καὶ χάρισε στὴν ἀνθρωπότητα τὸ Χριστιανισμό, πού μπόρεσε καὶ ξαπλώθηκε γρήγορα παντοῦ, ὅπου ἔπεφτε εὐεργετικό, ρωμαλέο καὶ πλούσιο τὸ φῶς τοῦ ἑλληνικοῦ πνεύματος.

BIBΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

ΑΒΡΑΑΜ ΜΟΛΧΟ: L' Histoire des Israelites de Kastoria.
ΚΑΜΠΕΛΗ ΙΣΑΑΚ: Ὁ πολιτισμὸς τῶν Ἑβραίων
ΔΙΟΝΥΣΙΟΥ ΛΑΤΑ: Ἡ δρᾶση τοῦ ὑπέρ τῶν Ἰσραηλιτῶν
Ζακύνθου

ALL MARRAUL: The Talmoud Teste by Srripture
Διάφορα ἄρθρα καὶ μελέτες, καθὼς προφορικὴ παράδοση,
ἀφηγήσεις κ.λπ.

ΝΤΡΟΠΗ! Αὐτὴ εἶναι ἡ ἀντίδραση στὶς ἀντιεβραϊκὲς διακηρύξεις:

Τονίζει ὁ ποιητὴς Ν. ΔΑΝΔΗΣ

Ὁ ποιητὴς κ. Νίκος Δανδῆς, μέλος τοῦ ΔΣ τῆς «Ἑταιρείας Γραμμάτων καὶ Τεχνῶν Πειραιᾶ» καὶ γεν. γραμματέας τοῦ Πολιτιστικοῦ Συλλόγου Π. Φαλήρου, ἔστειλε πρὸς τὴν Ἰσραηλιτικὴ Κοινότητα Ἀθηνῶν, τὴν παρακάτω ἐπιστολή:

«Ἐπιθυμῶ νὰ ἐκφράσω τὴν κατάπληξη καὶ τὴν ὀργή μου γιὰ ἓνα δυσάρεστο γεγονός πού συνέβη στὸ Ἡρώδειο, στὶς παραστάσεις τῆς «Ἀγίας Ἰωάννας» τοῦ Μπέρναρ Σῶ.

Συγκεκριμένα, σέ μιά σκηνὴ τοῦ ἔργου, ὁ εἶρων Ἰρλανδὸς σύγγραφέας, θέλοντας νὰ δείξει ὅτι ὁ ἀντισιωνισμὸς καλλιεργεῖται ἀπὸ τὴ μισαλλόδοξη ἀκροδεξιὰ, τοποθετεῖ στὸ στόμα τοῦ πιδ ἀντιδραστικοῦ κι ἀσυμπαθοῦς προσώπου τοῦ ἔργου τοῦ μιά ἀντιεβραϊκὴ διακήρυξη: «Μακάρι νὰ μπορούσα νὰ ἐξαλείψω ὅλους τοὺς Ἑβραίους ἀπὸ τὴ Χριστιανοσύνη».

Κι ἐνῶ θὰ περίμενε κανεὶς ὅτι ὁ λόγος τοῦ ἀδογμάτιστου σοσιαλιστῆ συγγραφέα θὰ λειτουργοῦσε πρὸς τὴ σωστὴ κατεύθυνση, τὰ πράγματα ἐξελίχθηκαν διαφορετικά. Ἐνας ἀρκετὰ μεγάλος ἀριθμὸς θεατῶν τῆς παράστασης ἔσπευσε νὰ χειροκροτήσῃ τὴν ἀντιεβραϊκὴ διακήρυξη.

Ἐμεινα ἐμβρόντης. Δέν μπορούσα νὰ τό πιστέψω. Δέν μπορούσα ν' ἀντιδράσω. Ψέλισα ἓνα «Ντροπή» πού χάθηκε μέσα στὸ θόρυβο τῶν χειροκροτημάτων. Μιά ἀγνωστὴ κυρία δίπλα μου, πού ἀντελήφθη τὴν ἀντίδρασή μου, γύρισε καὶ μοῦ εἶπε: «Μὰ δέν καταλαβαίνουν πὺς χειροκροτοῦν τὸ Νταχάου καὶ τὸ Ἀουσβιτς;»

Ἡ παράσταση συνεχίστηκε χωρὶς κανένα ἄλλο ἐπεισόδιο. Κι ὅταν τέλειωσε κι ὁ κόσμος προχωροῦσε πρὸς τὴν ἔξοδο, ἄκουε σχόλια, ὄχι μόνο γιὰ τὴν παράσταση, μὰ καὶ γιὰ τὸ συμβάν. «Ἄν ζοῦσε ὁ Γκαίμπελς, θὰ ἔτριβε τὰ χέρια του ἀπὸ χαρά», εἶπε ἓνας ἡλικιωμένος κύριος.

Εὐκρινὰ μοῦ εἶναι ἀδύνατο νὰ ἐξηγήσω πού ὀφείλεται αὐτὴ ἡ αἰφνιδιαστικὴ ἐμφάνιση τοῦ ρατσισμοῦ στὴ χώρα μας. Κατὰ τὴ διάρκειά τῆς γερμανικῆς κατοχῆς καὶ οἱ συντηρητικοὶ καὶ οἱ προοδευτικοὶ Ἕλληνες βοήθησαν ὅσο μπορούσαν τοὺς Ἑβραίους. Καὶ οἱ ἀντάρτες στά βουνὰ καὶ ὁ Ἄγγελος Ἐβερτ διέσωσαν πολλοὺς Ἑβραίους ἀπὸ τὰ νύχια τῶν ναζί. Ποιὸς καταράστηκε τὴ φυλὴ μας; Ποιὸς προσπαθεῖ νὰ τὴν μολύνει μέ τὴ λέπρα τοῦ ἀντισιωνισμοῦ;

Ἐγώ, βεβαίως, δέν μπορῶ νὰ ἀπαντήσω σ' αὐτὸ τὸ ἐρώτημα. Μόνον οἱ μουσικὲς ὑπηρεσίες τοῦ κρά-

Απονομή βραβείων σέ ἐκθέσεις σέ μνήμη Ἀσέρ Μωυσῆ

Στό Πνευματικό Κέντρο τῆς Ἰσραηλιτικῆς Κοινότητος Ἀθηνῶν ἐγίνε ἡ τελετή τῆς ἀπονομῆς τῶν βραβείων τοῦ προκηρυχθέντος διαγωνισμοῦ ἀπό τό Σύλλογο Κυριῶν «Μπενότ Μπερίτ» σέ μνήμη Ἀσέρ Ρ. Μωυσῆ, μέ θέμα: «Νά κοῦς, παιδί μου, τή συμβουλή τοῦ πατέρα σου καί νά μήν ἀπορρίπτεις τή διδασκαλία τῆς μητέρας σου»

Τήν ἐκδήλωση, πού παρακολούθησε πολὺς κόσμος, ἀνοίξε μέ ἕναν σύντομο χαιρετισμό ἡ πρόεδρος τῆς «Μπενότ Μπερίτ» Κα Βικτωρία Χαΐμη, ἡ ὁποία ἀναφέρθηκε καί στό ἔργο καί τήν προσωπικότητα τοῦ δειμνήστου Ἀσέρ Μωυσῆ. Ἀκολούθησε ἡ παρουσίαση τοῦ θέματος τοῦ ἐπόμενου διαγωνισμοῦ «Ὁλοκαύτωμα». Οἱ μαθητές καί οἱ μαθήτριες τῆς ΣΤ΄ τάξεως τοῦ Ἰσραηλιτικοῦ Δημοτικοῦ Σχολείου Ἀθηνῶν, ὑπό τήν καθοδήγηση τῆς κ. Λίνα Ἑρρέρα, ἔκαναν μιά πολύ ἐνδιαφέρουσα παρουσίαση τοῦ νέου θέματος καί ἀνέλυσαν τά γεγονότα πού ὁδήγησαν στήν τραγωδία τοῦ δευτέρου Παγκοσμίου Πολέμου. Κατόπιν τό λόγο ἔλαβε ὁ ραββίνος κ. Ἡλίας Σαμπετάι, ὁ ὁποῖος ἀναφέρθηκε στοὺς λόγους πού ἐπιβάλλουν τή διδασκαλία καί τή μελέτη τοῦ Ὁλοκαυτώματος.

Ἐφέτος ὁ ἀριθμός συμμετοχῆς μαθητῶν καί μαθητριῶν ἦταν ἀνώτερος ἀπὸ κάθε ἄλλη χρονιά. Μεταξύ δέ τῶν ἐκθέσεων πού ὑποβλήθηκαν ἦσαν πολλές ἱσάξιες. Σύμφωνα μέ τήν ὁμόφωνη ἀπόφαση τῆς Ἐπιτροπῆς Ἀπονομῆς Βραβείων σέ μνήμη Ἀσέρ Μωυσῆ — ἀποτελουμένης ἀπὸ τόν ραββίνο Ἡλία Σαμπετάι, τήν κ. Λίνα Ἑρρέρα καί τήν κ. Βικτωρία Χαΐμη — τά βραβεῖα ἔλαβαν:

- **Α΄ Βραβεῖο Γυμνασίου:** Ἐβίτα Μιζάν, Σέλλυ Κοέν καί Λέα Ἀράρ — ἀπὸ 1.000 δρχ. καί ἀπὸ ἕνα ἀντίτυπο τῶν βιβλίων «Ὁλοκαύτωμα» (ἐκδοση Γιάντ Βασέμ), «Ἀναβολή γιά τήν Ὁρχήστρα» τῆς Φάνια Φενελόν.
- **Α΄ Βραβεῖο Δημοτικοῦ:** Ζάκ Μπεναρδούτ καί Καρολίνα Ἀλμπάλα — ἀπὸ 1.000 δρχ. καί ἀπὸ ἕνα ἀντίτυπο τῶν βιβλίων «Ὁλοκαύτωμα», «Ἀναβολή γιά τήν Ὁρχήστρα».
- **Β΄ Βραβεῖο:** Ράσσυ Ματαθία καί Ἀαρών Φελλούς — ἀπὸ 1.000 δρχ. καί ἀπὸ ἕνα ἀντίτυπο τῶν βιβλίων «Ἱστορία τοῦ Λαοῦ τοῦ Ἰσραήλ μέχρι τό 1880» «Ἀναβολή γιά τήν Ὁρχήστρα».
- **Γ΄ Βραβεῖο:** Σέλλυ Γκιούλη καί Ρόζυ Μιζραχί — ἀπὸ 1000 δρχ. καί ἀπὸ ἕνα ἀντίτυπο τοῦ βιβλίου «Ἀναβολή γιά τήν Ὁρχήστρα».
- **Ἐπαινο Ἐκθέσεως:** Ἀλλαούφ Νταϊζή, Ἀλχανάτη Ντελῖς, Ἀραρ Ἰλάνα, Βενουζίο Ἐρίκος, Ἰεσουά Ἀννέτα, Λεβῆς Ἡλίας, Μανόαχ Μωῦσῆς, Μάτσα Ραχήλ, Μωῦσῆ Ἀλέγρη, Μωῦσῆ Ἀλίνα, Νάχμαν Ἑστερ, Ναχμίας Βίκτωρ, Νεγρίν Ἀλέγρη, Σασών Ἀλβέρτος, Σασών Σουζάνα, Σολομών Ἑστερ, Ταραμπουλούς Ἀλβέρτος, Φελοῦς Τζουλιάννα, Φίς Ἑστερ, Χαζάν Ἐρिका, Χατζῆ Λίνα — ἀπὸ ἕνα ἀντίτυπο τοῦ βιβλίου «Ἀναβολή γιά τήν Ὁρχήστρα»

τους μποροῦν νά διαλεκανοῦν αὐτό τό μυστήριον.

Ἐγώ τό μόνο πού μπορῶ νά κάνω εἶναι ν' ἀπειθυνθῶ στοὺς διαφορετικοῦ θρησκευάματος συμπολίτες μου, τοὺς φίλους μου τῆς Ἑβραϊκῆς Κοινότητος, καί νά τοὺς ζητήσω δημόσια συγγνώμη ἐκ μέρους τῶν ὁμοθρήσκων συμπατριωτῶν μου, πού πρὸς στιγμήν ξέχασαν ὅτι οἱ πατεράδες μας ἔλαβαν μέρος στήν Ἑθνική Ἀντίσταση, ἀκριβῶς γιά νά μή χειροκροτηθοῦν ξανά ναζιστικές θεωρίες:»

תזכור לזמנים רבות Χαιρετισμός τοῦ Κεντρικοῦ Ἰσραηλιτικοῦ Συμβουλίου γιά τό 5742

Τό Κεντρικό Ἰσραηλιτικό Συμβούλιο, μέ τήν εὐκαιρία τοῦ νέου θρησκευτικοῦ ἔτους - Ρώς Ἀσσανά 5742 - ἀπευθύνει πρὸς ὅλους τοὺς ἀδελφούς Ἰσραηλίτες τίς πιδ ἐγκάρδιες εὐχές γιά ὑγεία, οἰκογενειακή χαρά καί εὐτυχία.

ΤΙΖΚΟΥ ΛΕΞΑΝΙΜ ΡΑΜΠΟΤ

Ἀπό τή Ζωή τῶν Κοινοτήτων

Ἡ ἐλληνική συμμετοχή στήν 11η Μακαμπίάδα

Ὅπως κάθε τέσσερα χρόνια, ἔτσι κι ἐφέτος ἐγίνε στό Ἰσραήλ ἀπὸ 6-16 Ἰουλίου, ἡ 11η Μακαμπίάδα, μέ συμμετοχή 3.800 ἀθλητῶν ἀπὸ 38 χῶρες ἀπ' ὅλο τόν κόσμο.

Γιά πρώτη φορά ἡ Μακαμπή Ἀθηνῶν ἐκπροσώπησε τοὺς Ἑβραίους τῆς Ἑλλάδας, μέ ὁμάδα στό ἀθλημα τοῦ πίκ - πόγκ. Τήν ὁμάδα ἀπετέλεσαν οἱ Ζάκ Γαβριηλίδης, Ντάριο Γιάχνης, Σάμης Ἑσκιναζῆς, Σάκης Νεγρίν καί Μάκης Τρεβεζᾶς, μέ προπονητή τόν Νίκο Κωστόπουλο.

(Τό παρακάτω Δελτίο περιλαμβάνει τὰ δημοσιεύματα τῶν τελευταίων τριῶν μηνῶν)

1. ΠΕΡΙ ΕΒΡΑΙΩΝ

Πολιτικά Θέματα: Μὲ τίτλο «Ένας ἄλλος τόπος ναζιστικῆς θηριωδίας» γράφουν: «Άγνωστες πιυχές τῆς ναζιστικῆς θηριωδίας ἐρχονται σὸ φῶς τῆς δημοσιότητος. 36 χρόνια μετὰ τῆς λήξης τοῦ Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου: ἐγκληματικές πράξεις πού ἐγίναν στή βρεταννική νησίδα Άλντερνυ, στὰ Στενά τῆς Μάγχης, κοντὰ στίς γαλλικές ἀκτές τοῦ ἀκρωτηρίου τοῦ Χερβούργου. Στό νησάκι Άλντερνυ, κατεχόμενο ἀπ’ τὸ γερμανικὸ στρατό, τὸ καθεστῶς τοῦ Άδόλφου Χίτλερ εἶχε ὀργανώσει στρατόπεδο συγκεντρώσεως μὲ κρατούμενους Γάλλους, ἐβραϊκῆς καταγωγῆς, Όλλανδοὺς, Βέλγους, Πολωνοὺς, Γιουγκοσλάβους, Ρώσους, Βρεταννοὺς τῆς ΡΑΦ κι ἕναν Κινέζο. Σήμερα ἐλάχιστοι τρόφιμοι τοῦ στρατοπέδου βρίσκονται στὴ ζωή, ἅσοι ὅμως ἐπιζοῦν περιγράφουν μὲ μελανὰ χρώματα τοὺς ὁρους διαβιώσεως. Δολοφονίες, ξυλοδαρμοί, βασανιστήρια, ὁ ἀπὸ ἀσφυξία θάνατος ἑνὸς φυλακισμένου μέσα σὲ μπετόν — ἀρμέ καὶ τὸ γκρέμισμα Έβραίων πᾶνυ στοὺς ἀπόκρημνους βράχους τῶν ἀκτῶν τοῦ Άλντερνυ, καταγράφονται στὸ βιβλίο τοῦ Σολομών Στέκολλ, πού χρειάστηκε 18 μῆνες ἔρευνας σὲ τέσσερις ἡπείρους γιὰ νὰ συγκεντρώσει τὸ ἀποτρόπαιο ὕλικό. Στὸ στρατόπεδο τοῦ Άλντερνυ ἦταν αἰχμαλωτισμένοι ἐπτά χιλιάδες κρατούμενοι. Μολονότι ἡ ὑπαρξὴ ἑνὸς τέτοιου στρατοπέδου τῶν Ναζι σὲ ἀγγλικὸ ἔδαφος ἦταν γνωστὴ στὴ βρεταννική κοινὴ γνώμη, δὲν ἀποκαλύφθηκε ποτὲ μέχρι σήμερα τὸ μέγεθος τῶν ἐγκλημάτων. Ὑπάρχει μιά πιθανότητα τὸ βιβλίο τοῦ Στέκολλ νὰ ὑποχρεώσει τὴ βρεταννική κυβέρνηση νὰ ἀναθέσει σὲ εἰδικὴ ἐπιτροπὴ τὴ συγκέντρωση καὶ δημοσίευση ὅλων τῶν στοιχείων γιὰ τὸ στρατόπεδο τῆς νήσου Άλντερνυ καὶ νὰ ἐξηγήσει γιὰ ποιούς λόγους κρατήθηκε μὲ τὴν μυστικότητα ἡ 5χρονη λειτουργία του». (5-6-1981).

Ἀντί: Ἀρθρο τοῦ Μ. Μάτσα γιὰ τὴν «ἐβραϊκὴ Κοινότητα στὰ Γιάννενα» (5-6-1981).

Ναυτική Έλλάς: Ὁ Μαρ. Σίμψας, γράφοντας «Περιστατικά ἀπὸ τὴν ἀπόβαση στὴ Νορμανδία — 6/6/1944» σημειώνει ὅτι μέσα στὰ πλοῖα «Άρκετοὶ ἐδιάβαζαν τὴ Γραφὴ ἢ ἐδέοντο. Ένας Έβραῖος ἀξιωματικός τοῦ ἀμερικανικοῦ στρατοῦ, ὁ λοχαγὸς Ἴρνις Γκραίη, ρώτησε τὸν ἱερέα τοῦ τάγματος Κούν, ἀν θὰ ἤθελε νὰ τελεῇ μιά δέηση γιὰ τὸ λόχο του «πρὸς τὸν Θεό, στὸν ὁποῖο ὅλοι πιστεύομε, καθολικοί, προτεστάντες ἢ Έβραῖοι, γιὰ νὰ ἐπιτύχῃ ἡ ἀποστολή μας καί, ἀν εἶναι τὸ θέλημά του, νὰ γυρίσωμε ζωντανοὶ στὸ σπιτί μας». Φυσικὰ ὁ Κούν δὲν ἔφερε ἀντίρρηση καὶ ἡ προσευχὴ ὑπῆρξε ἀπὸ τίς πιὸ κατασκευτικὲς πού ἀνέβησαν ποτὲ στὸ Θρόνο τοῦ Παντοκράτορος. Ένας στρατιώτης ἐδιάβαζε τὸν 23ο ψαλμὸ τοῦ Δαυὶδ, μὲ χεῖλη πού ἔτρεμαν ἐλαφρὰ ἀπὸ συγκίνηση.

— Ὁ Κύριος εἶναι ὁ ποιμὴν μου
δὲν θέλω στερηθῇ οὐδενός,
Εἰς βοσκὰς χλοεράς μὲ ἀνέπαυσε
εἰς ὕδατα ἀναπαύσεως μὲ ὠδήγησε
καὶ ἐν κοιλάδι σκιᾶς θανάτου, ἐάν περιπατήσω,
δὲν θέλω φοβηθῇ κακόν,
διότι Σὺ εἶσαι μετ’ ἐμοῦ...» (Ἰούνιος 1981).

Άπογευματινὴ: Γράφοντας γιὰ τὴ «Μόδα τῆς ἐποχῆς», τὸ νὰ ἀσχολοῦνται δηλ. οἱ ἐφημερίδες μὲ τὸν Τεκτονισμό, σημειώνει, μεταξύ ἄλλων: «Τὸ πιστεύετε πῶς στὸ Ἡρώδειο, τὴ στιγμὴ πού ὁ Ἀγγλος παπὰς στήν «Άγία Ἰωάννα» τοῦ Μπέρνραντ Σῶ ἐπιχειρῶντας νὰ καταδικάσει τὴν Παρθένα φωνάζει κωμικά:

«Γιὰ ὅλα φταῖνε οἱ Έβραῖοι!» βρέθηκαν ἀνθρωποὶ στὸ ἀκροατήριό πού χειροκρότησαν;

«Ὡρα εἶναι νὰ γίνουμε καὶ Χιτλερικοί!» (16-6-1981).

Αὐγὴ: Μὲ τίτλο «Τὸ σταλινικὸ ὄνειρο μιᾶς Πολωνοεβραίας» παρουσιάζει τὴ Γιαμίνα, μάνα τοῦ δολοφονημένου στὸ Παρίσι Πιέρ Γκόλντμαν, ἡ ὁποία «Κομμουνίστρια στὰ δεκαεῖς τῆς, ἀπὸ ἐξέγερση ἐνάντια στὸ θρησκώληπτο περιβάλλον τῆς, γνώρισε ὅλα τὰ δράματα τοῦ ἀντισημιτισμοῦ, τοῦ σταλινισμοῦ καὶ τῆς Πολωνίας» (14-6-1981).

Άκρόπολις: Ὁ Γ. Λεονταρίτης, στὴ στήλη του, σημειώνει: «Φίλος τῆς στήλης πού ἦλθε ἀπὸ τὴν Ἱερουσαλὴμ μᾶς ἔλεγε γιὰ μιά ἀπὸ τίς πιὸ γνωστὲς προσωπικότητες τῆς πολιτικῆς ζωῆς τοῦ Ἰσραὴλ, πού συνάντησε σὲ πρόσφατο ταξίδι του, τὸ δρ. Γιόζεφ Μπούργκ, ἄλλοτε ὑπουργὸ Έσωτερικῶν, πρόεδρος τοῦ Καινοβουλίου, κλ.π. Έχει βαθιὰ μόρφωση γύρω ἀπὸ τὴν ἀρχαία ἐλληνική ἱστορία.

Ἑλληνολάτρης, εἶχε ἐπισκεφθεῖ τὴ χώρα μας στὰ 1929 καὶ θυμᾶται πόσο εἶχε ἐντυπωσιασθεῖ ἀπὸ ἐκεῖνο τὸ μοναδικὸ ταξίδι του.

Σήμερα ὁ δρ. Μπούργκ χαίρεται ἰδιαίτερα, ὅταν συναντᾷ συμπατριῶτες μας, νὰ μιλᾷ σέ... ὅπαιστα ἀρχαῖα ἐλληνικά!...

Παχύς, μ’ ἕνα ρόδινο καλοκάγαθο πρόσωπο, πάντοτε χαμογελαστός μ’ ἕνα κομπολόι στὸ χέρι, δείχνει στοὺς ἐπισκέπτες του τουριστικὲς φωτογραφίες ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα καὶ λέει στοὺς Ἑλλήνες ταξιδιωτές:

— «Ὅποτε βρεθεῖτε πάλι στὴν Ἱερουσαλὴμ, νὰ ἐρθετε νὰ μ’ ἐπισκεφθεῖτε». (18-6-1981).

Θεσσαλονίκη: Αὐθεντικὸ τὸ «Ἡμερολόγιο» τῆς Ἄννας Φράνκ: «Τὸ περίφημο «Ἡμερολόγιο τῆς Ἄννας Φράνκ», πού ἀποκαλύπτει τὴν ἐξολόθρευση τῶν Έβραίων ἀπὸ τοὺς χιτλερικούς, ἀμφισβητήθηκε, πολλὲς φορές ἀπὸ τοὺς νεοναζιστές. Ένα γράμμα, ὅμως, πού εἶχε στείλει ἡ Ἄννα Φράνκ στὴ γιανιά τῆς καὶ πού βρέθηκε πρόσφατα, ἀποδεικνύει ὀριστικά τὴ γνησιότητα καὶ τὴν αὐθεντικότητα αὐτοῦ τοῦ Ἡμερολογίου». (18-6-1981).

‘Απογευματινή: Μέ τίτλο «‘Η καταγωγή καί τό θρήσκειμα τῶν ‘Ισραηλιτῶν» δημοσιεύει τήν παρακάτω ἐπιστολή τοῦ Α. Ρεϊτάν: «Σέ κάποια εἶδη ἀπό Θεσσαλονίκη γιά τή σύλληψη ἑνός ζευγους Γάλλων γιά λαθρεμπόριο ναρκωτικῶν, ἀναφερόταν ὅτι οἱ Γάλλοι αὐτοί εἶναι ‘Εβραῖοι. Τί σημασία μπορεῖ νά ἔχει τό θρήσκειμα ἑνός ἀνθρώπου, ἰδίως ὅταν πρόκειται γιά μιᾶ ἀξιόποινη πράξη. Δέν θυμάμαι νά ἔχω διαβάσει ποτέ γιά κάποιον ξένο ἢ ‘Ελληνα, πού κατηγορεῖται, τό θρήσκειμά του. Δέν γράφεται πουθενά ὁ ὀρθόδοξος, τό καθολικός ἢ διαμαρτυρόμενος, τό μωαμεθανός. Δυστυχῶς μόνον οἱ ‘Εβραῖοι ἔχουν αὐτό τό ἰδίωμα νά ἀναφέρεται ἡ ὑψηλότητα κάποιου συνοδευόμενη ἀπό τό θρήσκειμα. Πιστεύω ὅτι ὁ Τύπος εἶναι δυνατός. Μέσω τοῦ Τύπου εἶναι δυνατόν νά καλλιεργηθεῖ μιᾶ ἰδέα εἴτε θετική εἴτε ἀρνητική. Ἄς εἶναι ἐπομένως πιά προσεκτικοί στίς ἐκφράσεις αὐτές». (20-6-1986).

‘Ημέρα (Πατρῶν): Σημειώνει ὅτι «‘Η πιά μεγάλη σέ ἀναλογία πληθυσμοῦ ἐβραϊκή κοινότητα στόν κόσμο (ἐξω βέβαια ἀπ’ τό ‘Ισραήλ) βρίσκεται στήν Ἀργεντινή.

— Ἀν ἀληθεύουν διάφορες ἀποκαλύψεις καί μαρτυρίες, οἱ τετρακόσιες χιλιάδες Ἀργεντινοί, ἐβραϊκῆς καταγωγῆς, βρίσκονται στά πρόθυρα ἑνός «Πογκρόμ», πού θά ἐπαναφέρει στή μνήμη τήν ἀντισημιτική ἐποχή τῶν πρώτων χρόνων τῆς ναζιστικῆς Γερμανίας» (24-6-1981).

‘Αθηναϊκός Τύπος: Μέ τίτλους «φιλόανθρωπος καταδίκης» «μικρές ποινές» κ.λ.π. παρουσιάζονται οἱ ἐλαφρές ποινές, μέ τίς ὁποῖες τό Κακουργοδικεῖο τοῦ Ντύσσελντορφ κατεδίκασε τοὺς 9 κατηγορουμένους στή «δίκη μαμουθ τοῦ Μαϊν-τάνεκ», πού θά μείνει στήν ἱστορία σάν ἡ μεγαλύτερη καί, πιθανότατα, ἡ τελευταία δίκη τῶν ἐγκληματιῶν τοῦ ναζισμού. (1-7-81). Ἐπίσης **‘Επίκαιρα** (9-7-81).

‘Ελληνικός Βορρᾶς: Μέ τήν εὐκαιρία τοῦ ἀφιερώματος τοῦ παιδότοπου τῶν Ἀθηνῶν, σέ ἄρθρο τῆς Μαΐης Π. Βασιλικοῦ, δημοσιεύει τήν τραγική ἱστορία τῆς ‘Εβραίας τῆς Θεσσαλονίκης Κλ. Μπέζα, πού ἔχασε τό παιδί της στά ναζιστικά στρατόπεδα (5-7-81).

Βραδυνή: Ἄρθρο τοῦ Μιχ. Περάνθη γιά τόν Γιοσέφ ‘Ελιγιά («‘Ενα ‘Εβραϊόπουλο ἀλλιώτικο ἀπό τ’ ἄλλα»), μέ τήν εὐκαιρία τῶν 50 χρόνων ἀπό τό θάνατό του (7-7-81).

Νέα: Μέ τίτλο «Θά συγχωρήσουν ποτέ οἱ ‘Εβραῖοι τοὺς Γερμανούς;», σημειώνει, μεταξύ ἄλλων: «Μέ ἄλλα λόγια, δέν εἶναι οἱ νέοι ‘Εβραῖοι, ἀλλά ἡ προηγούμενη γενιά, πού ἔχει προβλήματα προσαρμογῆς καί συμφιλίωσης μέ τοὺς Γερμανούς. Ἀπό τήν ἄλλη πλευρά καί οἱ νέοι Γερμανοί νιώθουν τήν ἀνάγκη νά πληροφορηθοῦν τήν ἀλήθεια γύρω ἀπό τό ναζισμό. ‘Ισως γι’ αὐτό ἄρκετο Γερμανοί προσφέρθηκαν νά ἐργαστοῦν στά ἱσραηλινά κιμπούτς, σάν μιᾶ ἐνέργεια τιμωρίας». (8-7-81).

‘Ανατολή (Λασιθίου): Ἀκόμη προκαλεῖ συζητήσεις γιά τὰ ἐγκλήματα τῆς ναζιστικῆς περιόδου ἡ προβολή τοῦ «‘Ολοκαυτώματος» (3-7-81).

‘Ελληνικός Βορρᾶς: Σέ 7ετὴ κῆθειρξη καταδικάστηκε ὁ ἀντισυνταγματάρχης τῶν Ἑς - Ἑς Κούρτ Ἀσε γιὰτί, σύμφωνα μέ τό δικαστήριο, «Εὐθύνεται γιά τόν ἐκτοπισμό 10.000 ‘Ιουδαίων τῆς Ἀνατολικῆς Εὐρώπης» (9-7-81).

2. ΠΕΡΙ ΙΣΡΑΗΛ

Οἰκονομικός Ταχυδρόμος: Μέ ἀφορμή δηλώσεις τοῦ ‘Ισραηλινοῦ πρῶτουπουργοῦ κ. Μπέγκιν ὅτι «Γιά ὅ,τι συνέβη στόν ἐβραϊκό λαό στίς δεκαετίες τοῦ 30 ἢ 40 εἶναι ὑπεύθυνοι ὅλοι οἱ Γερμανοί», τό περιοδικό παρατηρεῖ: «Ἀνεξάρτητα ἀπό τή βαριά εὐθύνη τῶν Γερμανῶν σάν ἔθνος, γιά τὰ ἐγκλήματα πού διέπραξε τό ναζιστικό καθεστῶς κατά τίς προαναφερθεῖσες δεκαετίες, βέβαιο εἶναι πῶς δέν βαρύνονται γι’ αὐτά ὅλοι οἱ Γερμανοί, ἀφοῦ πολλοί ἀπ’ αὐτοὺς προσπάθησαν κατά καιρούς νά ἀνατρέψουν τό Χίτλερ καί ἀκόμα περισσότεροι κλείσθηκαν καί πέθαναν στά στρατόπεδα συγκεντρώσεως.

‘Η συλλογική εὐθύνη δέν βαρύνει ἄλλωστε οὔτε τοὺς ‘Ισραηλινούς γιά τὰ φρικτὰ ἐγκλήματα πού διαπράττει ὁ ἴδιος ὁ κ. Μπέγκιν καί οἱ συνεργάτες του σέ βάρος τῶν ἀμάχων τοῦ πολυπάθου Λιβάνου. Κι αὐτό, ἐλπίζαμε ὅτι θά ἀποδείκνυε στίς προχθεσινές ἐκλογές ὁ ἱσραηλινός λαός ἀνατρέποντας τόν φανατικό καί ἀδίστακτο σημερινό πρῶτουπουργό του, ὁ ὁποῖος γιά προεκλογικούς λόγους θυσιάσε καθημερινά ἑκατοντάδες ζωές κι ἔχει ὀδηγήσει τήν ἐκρηκτική περιοχή τῆς Μέσης Ἀνατολῆς στά πρόθυρα ἑνός νέου πολέμου. Δέν τόκανε, ὅμως». (9-7-81).

■ Μέ τό ἴδιο πνεῦμα γράφει, στήν κριτική του γιά τήν ‘Εκάβη, ὁ Θ. Κρητικός στόν **Ταχυδρόμο** (9-7-81): «Κάτω ἀπό τήν παραμορφωτική ἐπίδραση ἀπάνθρωπης μεταχείρισης, τὰ ἄθωα θύματα τοῦ Ναζισμού, οἱ ‘Εβραῖοι, ἔχουν μεταβληθεῖ σέ ἕναν ἀπ’ τοὺς ἐπιθετικότερους λαούς τῆς ἐποχῆς μας κι ἔχουν γίνει, μέ τή σειρά τους τώρα κι αὐτοί, καταπιεστές τῶν Παλαιστινίων, ἐγκαινιάζοντας νέο κύκλο πόνου καί αἵματος πού, ἀργά ἢ γρήγορα, θά φέρεי μιᾶ ἐξίσου βίαιη καί ἀγρία ἀντίδραση ἀπ’ τή μεριά τοῦ ἀραβικοῦ κόσμου».

Λαός (Βεροίας) - Πρωινή (Ἐδέσσης) - Ἐπαρχιακός Τύπος (Ἀλεξανδρουπόλεως) - Πρόοδος (Σερρών). Μετά τήν προβολή τοῦ «‘Ολοκαυτώματος» στή γερμανική τηλεόραση ὑπεβλήθησαν 150.000 ἐρωτήσεις στό Κέντρο Πολιτικῆς Ἐπιμορφώσεως, κυρίως ἀπό νεαρά ἄτομα ἡλικίας 14 — 29 ἐτῶν. (5 — 7 — 81).

Οἰκονομικός Ταχυδρόμος: Ρεπορτάζ τοῦ Ἀθ. Παπανδρόπουλου στό ‘Ισραήλ: «Ἀπό τὰ πορτοκάλια στοὺς μικροκομπιούτερς». Περιλαμβάνει δηλώσεις - ἀπόψεις σημαντικῶν παραγόντων τοῦ Κράτους τοῦ ‘Ισραήλ, καθὼς καί τή σημαντική πληροφόρηση ὅτι: «‘Η πρόσφατη καταστροφή τοῦ ἱρακινοῦ πυρηνικοῦ ἀντιδραστήρα ἀπὸ τήν ἱσραηλινὴ ἀεροπορία, δέν εἶναι ἀμοιρῆ τῶν γενικότερων ἐπιτευγμάτων τοῦ ‘Ισραήλ στό στρατιωτικό τομέα. Συγκεκριμένα ἀπὸ ὅ,τι μπορέσαμε νά μάθουμε, ἡ ἱσραηλινὴ ἀεροναυπηγικὴ βιομηχανία ἔχει ἐπιτελέσει τεράστια τεχνολογικά βήματα καί ἔχει κατασκευάσει ἀναγνωριστικὰ ἀεροπλάνα, πού πετοῦν χωρίς πιλότο καί μποροῦν, λόγω τῆς σύνδεσής τους μέ τελεματικούς σταθμούς, νά χαρτογραφοῦν αὐτόματα ὁποιαδήποτε περιοχή καί ὁποιοδήποτε στόχο. Τό γεγονός δέ ὅτι ἡ χαρτογράφηση γίνεται αὐτόματα, κάνει περιττὴ ἀκόμη καί τήν κατάρτιση τοῦ ἀεροπλάνου, ἡ ὁποία εἶναι σκόπιμη μόνο πρὶν τήν ἐπίτευξη τοῦ σκοποῦ. Κάτω λοιπὸν ἀπὸ τίς συνθήκες αὐτές, ὁ ἱσραηλινὸς στρατός, ἀναμφισβήτητα, δια-

...«ΕΩΣ ΟΤΟΥ ΞΕΒΡΩΜΙΣΕΙ ΤΟΥΤΟΣ Ο ΤΟΠΟΣ ΑΠΟ ΤΙΣ ΠΡΟΛΗΨΕΙΣ, ΤΙΣ ΔΕΙΣΙΔΑΙΜΟΝΙΕΣ, ΤΑ ΦΑΝΤΑΣΜΑΤΑ...»

‘Από τό αδέσμευτο ὄργανο προβληματισμοῦ «ΔΙΑΛΟΓΟΙ» (‘Ιανουάριος – Μάρτιος 1981), ἀναδημοσιεύουμε τό παρακάτω σχόλιο:

«‘Ανελλιπῶς τό Κεντρικό ‘Ισραηλιτικό Συμβούλιο ‘Ελλάδος, μᾶς στέλνει τιμητικά τό μηνιάτικο δημοσιογραφικό ὄργανό του ΧΡΟΝΙΚΑ.

‘Εμεῖς τιμᾶμε τοὺς ‘Ισραηλίτες τῆς ‘Ελλάδας γιά τή δίκαια καί τίμια προσπάθειά τους νά τοὺς ἀναγνωρισθεῖ ἡ πρέπουσα θέση μέσα στό γενικό πλαίσιο τῶν κοινωνικο - πολιτικῶν ἀγώνων τοῦ λαοῦ μας, γιά τήν πρόοδο καί τήν προκοπή τῆς πατρίδας μας. Καί χαϊρόμαστε πού οἱ ‘Ισραηλίτες τῆς ‘Ελλάδας διεκδικοῦν τίμια τή θέση πού ἐπιχειροῦν νά τοὺς τήν ἀρνοῦνται οἱ ἴδιοι σκοτεινοί κύκλοι τῆς ἀνωμαλίας, τῆς ὀπισθοδρόμησης, τοῦ σκοταδισμοῦ καί τῆς ἀνομης διάκρισης, πού ταλαιπωροῦν καί τόν υπόλοιπο ἑλληνικό λαό.

«Εἶμαι ἀνάπηρος τοῦ πολέμου 1940. Στά ἄγρια βουνά τῆς ‘Αλβανίας ἄφησα τά δυό μου πόδια. Γι’ αὐτή τήν προσφορά μου πρὸς τήν πατρίδα ‘Ελλάδα εἶμαι ὑπερήφανος... Οἱ ‘Εβραῖοι τῆς ‘Ελλάδας μποροῦμε νά στρατευόμαστε, νά ἐκπληρώνουμε τίς ὑποχρεώσεις μας, ἀλλά δέν εἴμαστε ἄξιοι νά κατέχουμε ἀπόρρητα. Εἴμαστε, δηλαδή, κατά τή θεωρία τοῦ κ. Καρατσαφέρη, δευτέρως τάξεως πολῖτες...» (Βενιαμίν Καπὸν).

«... ‘Η ἑλληνική ὑψηλότητά μας ἔχει καταξισθεῖ μέ τοὺς ἑκατοντάδες νεκρούς καί τραυματίες μας σ’ ὅλους τοὺς ἐθνικούς ἀγῶνες, μέ τή θετική προσφορά μας στήν ἐθνική ζωή, μέ τό πνεῦμα τῆς συνεχοῦς συμμετοχῆς μας... Δέν μᾶς ἐνδιαφέρει ἂν ὁ τάδε ‘Ελληνας ‘Εβραῖος εἶναι κατάλληλος ἢ ὄχι γιά τό ἀξίωμα πού κατέχει... Μᾶς ἐνδιαφέρει ἡ ἐξάλειψις τῆς ἀναχρονιστικῆς, ἐπικίνδυνης καί παγκόσμια πιά καταδικασμένης φασιστικῆς νοοτροπίας τοῦ ρατσισμοῦ...» (Διακήρυξη τοῦ Κ.Ι.Σ.)

Συγχαίρουμε τοὺς ‘Εβραῖους γιά τήν παλικαρία καί ἀγωνιστική στάση τους, παράδειγμα πρὸς μίμηση. Τοὺς παρακαλοῦμε νά συνεχίσουν, ἕως ὅτου ξεβρωμίσει τοῦτος ὁ τόπος ἀπὸ τίς προλήψεις, τίς δεισιδαιμονίες, τά φαντάσματα...

‘Ας μὴ ξεχνᾶμε: ‘Όλοι οἱ ἄνθρωποι τούτης τῆς γῆς εἴμαστε ἀδελφία. Οἱ λαοὶ δέν ἔχουν τίποτε νά χωρίσουν. Τό τσουκάλι πού θά στηθεῖ στή φωτιά, τόν ἴδιο κόπο ἀπαιτεῖ ἀπ’ ὅλους τοὺς ἀνθρώπους. ‘Εκτός ἀπὸ τοὺς ληστές ὑπηρέτες τοῦ ἀνομου συμφέροντος».

θέτει ἓνα ἀποτελεσματικό ὄπλο στά χέρια του, τό ὁποῖο καί τοῦ δίνει σοβαρό προβάδισμα ἐναντί τῶν ἀντιπάλων του». (16 – 7 – 81).

Οικονομικός Ταχυδρόμος: Μέ τίτλο «‘Ο νέος ἐχθρός», μέ τό ψευδώνυμο «Κριτόβουλος» ὁ διευθυντής του Γ. Μαρίνος, σημειώνει: «‘Η ἀσυγκράτητη ρατσιστική ροπή τῶν ‘Ελλήνων στήν ἀναζήτηση ἀποδιοπομπαίων τράγων βρῆκε τήν ἀποθέωσή της στό νέο σήριαλ τῆς μασονίας. ‘Ό,τι κακό συνέβη, συμβαίνει ἢ πρόκειται νά συμβεῖ στό δύσμοιρο τόπο μας ὀφείλεται πιά στοὺς μασόνους, ‘Ελληνες καί ξένους. ‘Ανακαλύψαμε τό νέο, χωρίς συγκεκριμένα χαρακτηριστικά καί μέ σατανική μορφή ἐχθρό, μιά καί ἔχουν πολυχρησιμοποιηθεῖ οἱ ‘Εβραῖοι, ἡ ‘Αριστερά, ἡ CIA, οἱ πολυεθνικές, οἱ ‘Ιεχωβάδες, οἱ μαλλιανοί, οἱ ἀναρχικοί, ἡ Χούντα, ἡ μαφία κ.α. Τό μασονικό εὔρημα, μάλιστα, ἔχει καί τό πλεονέκτημα ὅτι εἶναι ἡ συνισταμένη ὅλων αὐτῶν μαζί. Λίγη ὑπομονή καί θά περάσει κι αὐτό. ‘Αρκεῖ νά βρεθεῖ κάποιος ἄλλος ἐχθρός τῶν ‘Ελλήνων, στόν ὁποῖο θά ρίξουμε τά κουσούρια καί τά λάθη τά δικά μας. Οἱ βάρβαροι ἦταν πάντα μιά λύση». (23 – 7 – 1981).

‘Εβραιοελληνικοί ὕμνοι ‘Ιωαννίνων

«‘Εβραιο-ελληνικοί ὕμνοι τῶν ‘Ιωαννίνων», εἶναι ὁ τίτλος ἐνός βιβλίου πού κυκλοφορεῖ ὁ ὁμογενειακὸς ἐκδοτικὸς οἶκος «Πέλλα» τῆς Νέας ‘Υόρκης. Τό βιβλίο περιέχει σέ τρεῖς γλωσσες – ἑλληνικά, ἐβραϊκά καί ἀγγλικά – 16 ὕμνους τῆς ‘Ελληνοεβραϊκῆς Κοινότητος τῶν ‘Ιωαννίνων, ἡ ὁποία ὕστερα ἀπὸ μιά ἱστορία 800 ἐτῶν, ξεριζώθηκε ἀπὸ τοὺς Ναζὶ τό 1944.

Τά χειρόγραφα τῶν ὕμνων αὐτῶν, πού τραγουδόνταν στά ἑλληνικά ἀλλὰ ἦταν γραμμένα μέ ἐβραϊκοὺς χαρακτήρες, κατόρθωσε νά βγάλει ἔξω ἀπὸ τήν κατεχόμενη ‘Ελλάδα ὁ μέγας ραββῖνος τῆς περιοχῆς καί ἐπὶ μιά ὁλόκληρη 20ετία ἓνας ‘Αμερικανὸς ‘Εβραῖος γλωσσολόγος καί ἓνας ‘Ελληνας φιλόλογος ἐργάστηκαν ἐντατικά γιά τή μετάφρασή τους στά ἀγγλικά.

● Οἱ δυό ἐπιστήμονες εἶναι ὁ Μπέντζαμιν Σβάρτς, ἐ-

πίτιμος καθηγητὴς τῆς Γλωσσολογίας τοῦ πανεπιστημίου Λίνκολν τῆς Πενσυλβανίας καί ὁ φιλόλογος καθηγητὴς τοῦ πανεπιστημίου Σάντα Μπάρμπαρα τῆς Καλιφόρνιας ‘Απόστολος ‘Αθανασάκης.

Στίς 16-27 Αὐγούστου 1981 ἐπισκέφθηκε τήν ‘Ελλάδα ὁ Βρεταννὸς βουλευτὴς κ. Greville Janner, πρόεδρος τοῦ Κεντρικοῦ ‘Ισραηλιτικοῦ Συμβουλίου τῆς ‘Αγγλίας καί ἀντιπρόεδρος τοῦ Παγκοσμίου ‘Εβραϊκοῦ Συνεδρίου, μέ τή σύζυγό του.

‘Ο κ. Janner εἶχε πολὺ φιλικές συναντήσεις μέ ἐκπροσώπους τοῦ ἐλληνικοῦ ‘Εβραϊσμοῦ.

עץ חיים היא

Δένδρον ζωῆς εἶναι ἡ Τορά...
(Παροιμ. 3:18)